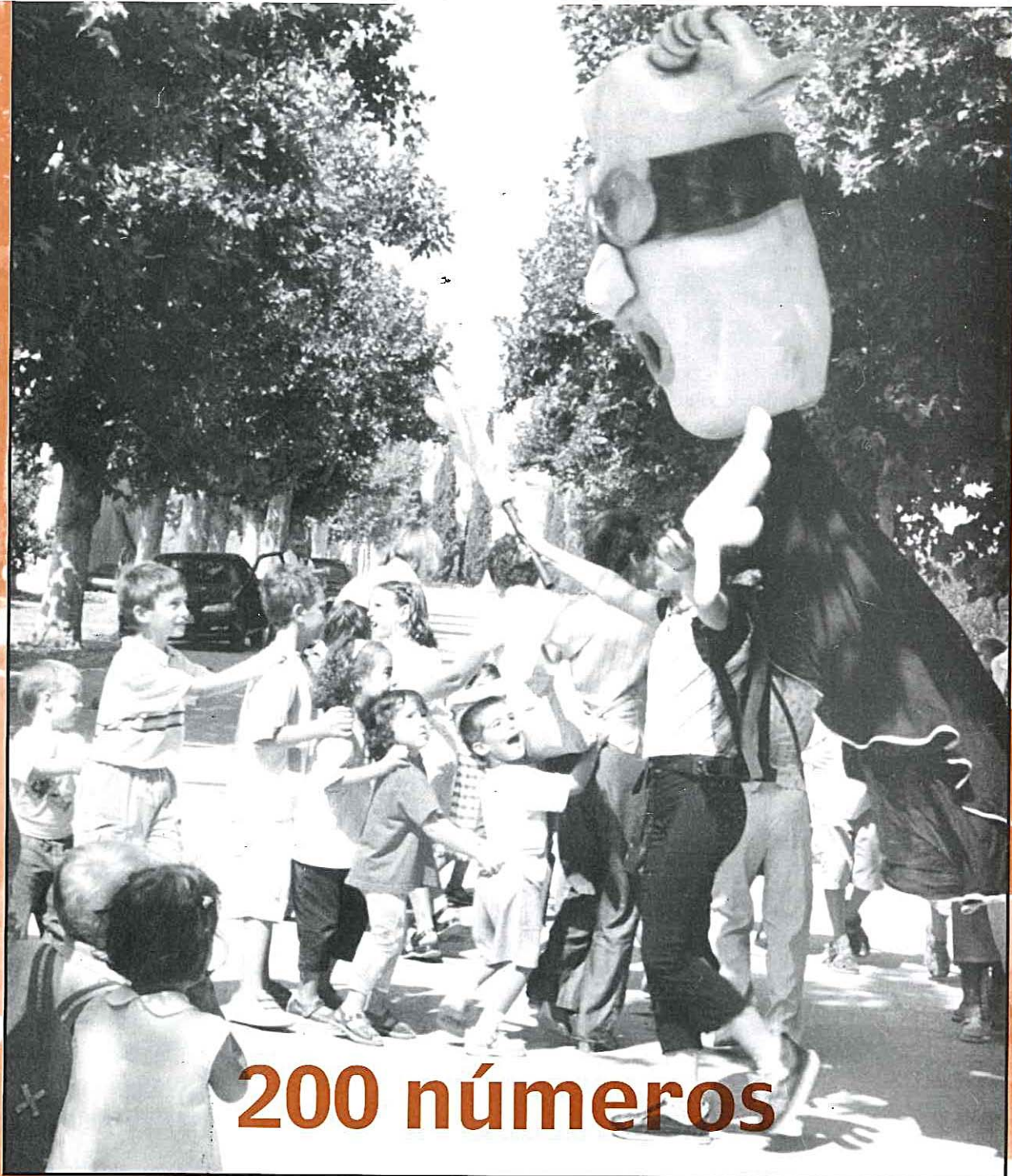

núm. 200

La Femosa

Revista d'opinió i informació local
ARTESA DE LLEIDA, setembre - octubre de 2002

200 números

**al servei del Poble
i la Cultura
d'Artesa de Lleida**

La Femosa

Setembre- octubre
[200 - 2002]

Edita l'Agrupació Cultural
La Femosa,
Carrer dels Gallart, 7,
25150. Artesa de Lleida.

*

Aquesta
publicació local
rep el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Ajuntament
d'Artesa de Lleida.

"la Caixa"

Els articles que apareixen a les
pàgines de **La Femosa**
reflecteixen únicament l'opinió
de llurs signants.

2a. època.
Dipòsit Legal:
L-264-1981.

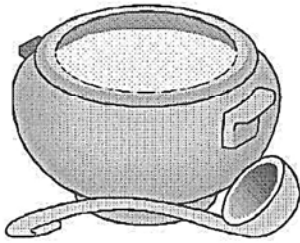
PÒRTIC

El setembre de 1967 ningú no donava un ral per aquell grup de joves que decidiren editar una revista que parlés bàsicament, de temes locals i de les inquietuds dels artesencs. Eren anys foscos i difícils per a Catalunya. No endebades el nostre país patia la pressió insuportable d'una dictadura que sempre es mostrà intolerant contra tot allò que tingués el regust de la nostra terra i, sobretot, contra tot allò que s'expressés en la nostra llengua. Però la veritat és que, després de la Guerra Civil, **La Femosa** esdevindria una de les primeres experiències, si no la primera, de premsa comarcal de tot el ponent català. La revista naixia amb una clara voluntat d'activar la llengua catalana i el desvetllament cultural d'Artesa de Lleida. Això, en aquells anys, —és molt important no perdre la memòria— era una gosadia massa gran, un atreviment imperdonable que els guardians del règim de cap manera no podien tolerar. El maig de 1973, després de trenta números editats, la Guàrdia Civil clausurava la revista aduint que era una publicació il·legal on es feia política i on tenien la barra d'escriure una biografia de Francesc Macià, el "viejecito ese" segons el docte membre de la Benemèrita que vingué a l'Agrupació a clausurar la revista.

El novembre de 1977 s'iniciava una nova trajectòria i es treia al carrer el primer número de la segona etapa. Una etapa que naixerà amb la voluntat expressa de parlar solament de temes locals. Aquest fet, però, ben aviat es deixarà de banda i a la revista apareixeran altre cop tot tipus de temes i de gèneres.

A les pàgines de **La Femosa** s'iniciaran bon número de lletraferits. Hi escriuran nens, adolescents, joves, adults, ancians; homes i dones. N'hi haurà que expressaran els seus sentiments més o menys íntims amb sentides poèsies i proses. També hi escriurà el que vol fer un elogi, el que vol brega, el que vol fer conya, el que vol fer qualsevol crítica constructiva o netament corrosiva o el que simplement vol manifestar la seva opinió. Els amants de la natura, de la geografia, de l'art, de la construcció, de la ciència, de l'esport, del muntanyisme, de l'astrologia, de l'astronomia, de la literatura, del cinema, de la medicina, del teatre, de la música, de la pagesia i de la política, també hi tindran coses a dir i ho faran sovint. També s'hi parlarà de folklore, d'història, de dret, d'esports, d'ecologia, de demografia, d'economia, de pedagogia, de costums, de relacions humanes, de sexe i de religió. S'hi enganxaran dibuixos, acudits, passatemp, mapes, plànols, fotografies i felicitacions de Nadal. S'hi inclouran entrevistes, elegies, visites pastorals, testaments, comptes, semblances i biografies. S'hi impartiran lliçons de català, de geografia i d'història de la nostra terra. S'hi mostraran tots els aspectes que conformen la nostra vida artesenca: les peces del Museu Arqueològic, els balcons i les llindes de les cases, l'església, les construccions de pedra seca, els camins, la flora i la fauna, els costums, les cançons, els refranys, les festes i les feines, els sants i els no tan sants, les partides del nostre terme, els renoms de les cases, els plens de casa la vila, retalls d'història, la política local, la pugna dels partits i dels candidats, els resultats de les eleccions, la Festa Major, les setmanes culturals, les entitats, els resultats dels equips de casa, els natalicis, les defuncions; les notícies, grans i petites, que dia a dia conformen la nostra història. I el desembre de 1988 va arribar el número 100. I aquest octubre de 2002 arriba el número 200. El número 200 i sembla ahir. Però 200 números donen per parlar de tantes coses. 200 números ens ajuden a adonar-nos que són moltes les coses que hem fet, però que són encara més les que ens manquen per fer. Ens manca molt encara per esdevenir, algun dia, l'Artesa que somniaren un grup de joves, un llunyà setembre de 1967, quan van fundar una revista per reactivar la llengua i la cultura del nostre poble.

A tots aquells que d'una manera o altra han deixat la seva empremta a les nostres pàgines, a tots i cadascun dels nostres lectors: moltes, moltes gràcies.

La cuina d'abans

LA CASSOLA DE TROS

Ara que s'escau la celebració del vint-i-quatre concurs de cassoles locals (l'11 de setembre), ens podríem parar una mica a parlar d'aquesta cassola tan popular al nostre poble:

La cassola (abans ningú no en deia *cassola de tros*) era el menjar que els pagesos cuinaven al tros. Era gairebé sempre un menjar compartit amb altres pagesos els quals treballaven prop dels altres que feien cassola. Quan uns pagesos feien cassola al seu tros i n'hi havia altres, per exemple: un mosso llaurant o algun altre veí fent qualsevol feina, a mig matí, a l'hora de fer beguda se'ls anava a preguntar: *naltros fem cassola, què hi voleu ser?*. A la cassola s'hi posava el tall dels amos de la cassola, però també el tall dels que s'hi afegien, encara que el que portessin al pot de l'alforja (carmanyola) fos una truita de carxofa. A la cassola tot valia.

Encara que de cassoles se'n feia tot l'any, no era tan freqüent de fer-ne a l'estiu, al temps de més calor. Per això els ingredients de les cassoles variaven segons l'època de l'any en què es feien. A l'hivern, els espinacs o les bledes boscanes hi eren presents gairebé sempre, a finals d'estius els espinacs eren substituïts per albergínia i pebrot escalivat. He sentir dir alguna vegada que a la cassola no hi falta mai res ni hi sobra mai res. Crec que això és una gran varietat. Les cassoles, els pagesos se les feien al seu gust i és per això que segurament no en trobaríem dues d'igual. Hi havia qui hi posava tomata i altres que la detestaven, n'hi havia que al temps hi posaven bròquil, faves o, fins i tot, mongetes i altres que d'això no en posaven mai.

Primer que tot hem de tenir en compte que la cassola hom la feia per a fer allargar el tall: amb pocs talls, caragols (aquest no hi faltaven mai) i un bitxo, es podia fer una bona cassola. El cas era omplir el pap.

La cassola es menjava a ranxo. Els comensals només disposaven d'una agulla de treure caragols feta de canya, branquillons d'olivera o de salada, amb la punta una mica cremada per fer-la més forta. Amb l'agulla s'agafaven els caragols, els talls o els trossos de trumfa i amb trossets de pa s'agafava, directament de dins la cassola, els altres ingredients. El pa que s'havia mossegat ja no es podia tornar a fer servir per agafar cassola.

Com que cada pagès tenia la seua recepta preferida, i tan se val una com l'altra, posaré la que fèiem a casa i que, ven aviat, em va tocar a mi de fer-la.

INGREDIENTS: Oli i talls del confitat o cansalada i botifarra negra (no era costum de posar-hi conill ni pollastre, però sí mixonets caçats en ratera al temps), caragols trumfes, tomata (de la conserva o fresca), espinacs o albergínia i pebrot escalivat segons la temporada, ceba, bitxo i sal.

En una cassola de fang posada ben plana sobre el foguerí (el qual molt sovint s'improvisava), s'hi posa els caragols (plegats aquell mateix matí) ben nets i la ceba i el bitxo, i altres talls crus, si n'hi havia, amb l'oli del confitat. Quan la ceba ja rossejava, s'hi posava les trumfes, tallades-trencades en talls grossets, s'hi donava dos tombs amb el bastó i s'hi posaven la tomata. Es deixava bullir una estoneta tot junt i s'hi tirava aigua fins a cobrir tota la trumfa. En aquest punt s'hi posaven els talls del confitat o altres talls ja cuits. Quan això ja tornava a bullir, s'hi posaven els espinacs o l'albergínia. Si la cassola era de darrers d'estiu, mentre es coïa, al mateix foc del foguerí s'escalivaven els pebrots, els quals, després de pelar-los, es posaven tallats a tires per sobre de la cassola.

Com que mentre el cuiner feia la cassola, els altres encara treballaven, quan ja plegaven i tots feien cap al lloc on s'acostumava de menjar-la, sempre hi havia algú que la tastava per si hi havia prou sal i bitxo. Com que hi havia gana, la cassola sempre sortia bona, encara que algunes vegades s'enganxés al cul de la cassola o quedés una mica crua.

A. Costafreda

Consell de redacció:

Felip Domènech i Costafreda
 Josep Gallart i Fernández
 Francesc Gallart i Fernández
 Lluís Gil i Fontanet
 Ricard Pons i Pico
 Maria Serra i Domènech
 Ramon Serra i Batlle
 Eulàlia Solà i Miró

Col·laboradors:

Cèlia Argilès i Andrés
 Josep Borrell
 Alba Bosch
 Joan Cassola
 Pau Costa i Mestres
 Adolf Costafreda i Castillo
 Neus Falcó i Manonelles
 Laura Gallart i Bonastra
 Felip Gallart i Fernández
 Josep Gallart
 Jordi Mir i Porta
 Miquel Àngel Navarro i Solé
 Jordi Niubó i Nosas
 Francesc Pané
 Carme Sirvent i Garcia
 Ramon Serra i Batlle
 Eulàlia Solà i Miró

Fotògraf:

Ramon Serra i Batlle

Tirada: 400 exemplars

PORTADA:
 Festa infantil al
 Pg. Sant Ramon

INDEX

Pòrtic	3
La cuina d'abans	
<i>Der A. Costafreda</i>	4
Actualitat Artesenca	
<i>Der Cèlia Argilès</i>	6
Imatges de l'actualitat Artesenca	
<i>Der Ramon Serra</i>	8
Consciència i valor de la terra	
<i>Der Francesc Pané</i>	13
La caverna de la Femosa	
<i>Der Josep Borrell</i>	15
Any Verdaguer. La popularitat del poeta	
<i>Der Pere Arnau</i>	17
Els treballs d'un pagès d'Artesa (I)	
<i>Der Josep i Felip Gallart</i>	19
La passió d'Artesa, 50 anys	
<i>Der A. Costafreda</i>	21
Motos (2a part)	
<i>Der Jordi Mir i Pau Costa</i>	24
La Sònia i l'Institut	
<i>Der Alba Bosch</i>	25
Mots encreuats	
<i>Der M. A. Navarro</i>	26
Petjades	
<i>Der Joan Cassola</i>	27
La salut de cada dia	
<i>Der Carme Sirvent</i>	28
Associació asmatològica catalana-Lleida	
<i>Der Laura Gallart</i>	29
El català avui. Entre el desinterès i la represió	
<i>Der Laia Solà</i>	30
Dones de servir	
<i>Der Felip II</i>	32
Les velles fotos d'Artesa	
<i>Der Josep Gallart</i>	33

Actualitat ARTESENCA

OBRES AL CAMP DE FUTBOL

Durant aquest estiu, aprofitant que no hi ha partits de futbol, ja que la campanya futbolística finalitza al juny, s'han realitzat treballs al camp de futbol, consistents en la instal·lació del reg per aspersió, l'arranjament de tot el sòl i la nova plantació de gespa.

Amb aquesta actuació millorarà substancialment l'estat del camp de futbol, i s'aconseguirà un reg molt més homogeni i regular a tot el camp.

DIADA DE SANT RAMON (31-08-02)

Malgrat no estar declarat dia de *Festa Local, Sant Ramon*, té un ressò especial al nostre poble, en part a causa de l'ermita dedicada al mateix, i que serveix de març de celebració dels principals actes d'aquesta diada, on el *Patronat de Sant Ramon* (integrat pels Ramons i Ramones), amb la col·laboració de l'Ajuntament s'encarreguen de la seva organització.

Els actes que es van celebrar varen ser els següents:

- A 2/4 de 10 del matí, *Volteig de Campanes*
- A les 10 del matí, *Romiatge a l'Ermita de Sant Ramon*.
- A 2/4 d'11 del matí, *celebració de l'Eucaristia a l'ermita de Sant Ramon*
- En acabar es va servir coca, xocolata, i moscatell per a tothom, al *Passeig de Sant Ramon*
- A 2/4 de 12 al mateix passeig de Sant Ramon va tenir lloc l'actuació del grup d'animació XIP XAP amb l'espectacle *RE-ANIMACIÓ*.
- A 2/4 de 9 del vespre va actuar el Grup de Percussió d'Artesa i a continuació el Màgic XEMA

SOLÉ SOLÀ. Durant els actes es va sortejar una toia.

·I a partir de les 11 del vespre, ball al recinte de les piscines amb *Beethoven and Company*.

Es de destacar l'assistència massiva d'artesencs i artesenesques a la celebració de l'Eucaristia, i posterior esmorzar amb coca i xocolata al *Passeig de Sant Ramon*.

DIADA DE CATALUNYA (11-09-02)

L'11 de setembre, els artesencs i artesenesques commemorem aquesta diada, aplegats al *Passeig del Cementiri* amb el tradicional *Concurs de Cassoles de Tros*.

La trobada, es va iniciar a les 10 del matí amb un esmorzar popular, on es va convidar a tothom a menjar sardines.

Gairebé, 50 cassoles van participar en el *XXIVè concurs de Cassoles de Tros*, i més de 600 persones van omplir de gom a gom el *Passeig* per tal de menjar, amb les seves colles respectives, la cassola de tros, prèviament cuinada.

L'ajuntament va oferir: taula, cadires i vi, als assistents, així com una gratificació de 30 euros a cada cassola per la col·laboració.

Durant tota la tarda hi va haver *jornada de PORTES OBERTES* a les piscines municipals, on tothom es podia remullar.

La festa va acabar a 2/4 de 10 del vespre al recinte de les piscines municipals amb una cantada d'havaneres i rom cremat, i amb el lliurament dels premis del *Concurs de Cassoles*.

Els premis van ser per les següents colles:

Categoria absoluta	Import del premi	Representant de la colla
Primer	90 Euro	Eva Puy
Segon	72 Euro	Ivan Argilés Andrés
Tercer	48 Euro	Francesc Solanelles Batlle
Categoria juvenil	Import del premi	Representant de la colla
Primer	60 Euro	Núria Barberà Escoda
Segon	48 Euro	Josep Barberà Escoda
Premi Presentació	Import del premi	Representant de la colla
Primer	48 Euro	Ramon Miquel Tarròs

INICI DEL CURS ESCOLAR

L'inici del curs escolar, no tindria més importància enguany que altres anys, si no fos per la inauguració de dues noves aules i d'un pati molt més gran, que amb l'adquisició dels terrenys situats al carrer de Jacint Verdager per part de l'Ajuntament, es veu com poc a poc va agafant forma, el projecte d'una ampliació de les actuals escoles.

El nombre de nens i nenes que assisteixen a l'escola, així com el nombre variat d'activitats i temàtiques, fa que els espais actuals de l'escola es mostrin insuficients per tal de donar cabuda a tot el professorat que per ratio correspon a l'escola d'Artesa.

A això cal afegir-hi, el funcionament del menjador escolar, on cada cop són més els infants que fan ús del mateix, i que requereix un espai més gran.

El projecte d'ampliació de l'escola i de remodelació de les actuals escoles, que ha de fer el Departament d'Ensenyament amb càrrec als pressupostos de la Generalitat de Catalunya, ha sortit a licitació recentment, cosa que comporta que durant l'any 2003 es redacti la totalitat d'aquest projecte i, per tant, sigui un pas endavant per tal de fer-se realitat.

Per altra banda, aquest complex escolar, efectua una reserva de terreny destinat a la creació d'una nova llar d'infants, amb la finalitat de donar un millor servei que el que s'ofereix actualment.

ALLOTJAMENT DE TEMPORERS

Si a inicis dels anys 90, el nostre municipi, va ser un dels pobles pioners a tenir un alberg de treballadors temporers, ocupant immobles de particulars, enguany l'ajuntament ha sol·licitat i obtingut una ajuda de la Secretaria per a la immigració, amb la finalitat de construir un alberg per a treballadors temporers.

Aquest alberg ha d'ubicar-se al solar conegut com *Cal Martí del Nosas* al carrer del Mestre Ginera, 8, i tindrà una capacitat per 44 persones.

Alhora la planta baixa d'aquest espai, s'aprofitarà per destinar-lo a magatzem municipal.

La subvenció rebuda per la secretaria per a la immigració és de 70.812 euros, essent la quantia màxima prevista per la normativa de la generalitat. També comptarà amb una subvenció de la Diputació de Lleida per import de 25.182,21 euros dins el pla d'inversions municipal.

El ple de l'Ajuntament a la sessió del dia 26 de setembre va aprovar per unanimitat treure a licitació la construcció d'aquesta obra, amb un pressupost total de 193.346,03 euros

APROVACIO DEL PLA ESPECIAL PER UBICAR UNA RESIDENCIA D'AVIS

El Ple de l'Ajuntament a la sessió del dia 26 de setembre, va aprovar provisionalment el pla especial per a la ubicació d'una *residència d'avis* al polígon 14, davant l'era del *Pepe del Manyana*.

Ara cal que la Comissió d'urbanisme de Lleida hi doni la seva aprovació definitiva i que els propietaris presentin el projecte per a la seva construcció.

PROBLEMES AL CARRER DE LES HORTES

La claveguera del carrer de les Hortes, en el tram que va des del carrer de Sant Ramon al carrer de Lleida, i que recull l'aigua del carrer de Sant Ramon, va haver de buscar-se per tal de cercar un possible taponament de la mateixa, en inundar-se els darreres dels habitatges del carrer de Sant Ramon.

A conseqüència d'aquesta avaria es va haver de tallar el carrer de les Hortes durant uns 10 dies. Aquesta obra ha posat al descobert el trajecte d'aquesta canonada, trajecte que no va pel mig del futur carrer Hortes, sinó que va a parar gairebé dins de la zona edificable.

Cèlia Argilés

Imatges de l'Actualitat Artesenca

Ramon Serra

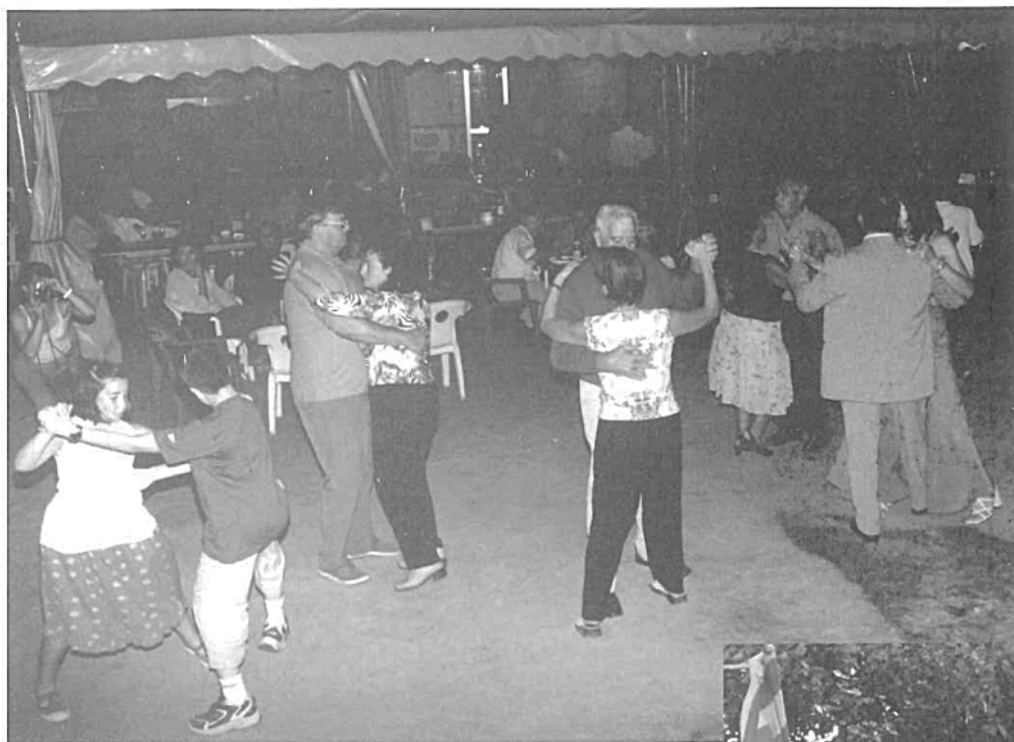

Imatges de la festa de Sant Ramon

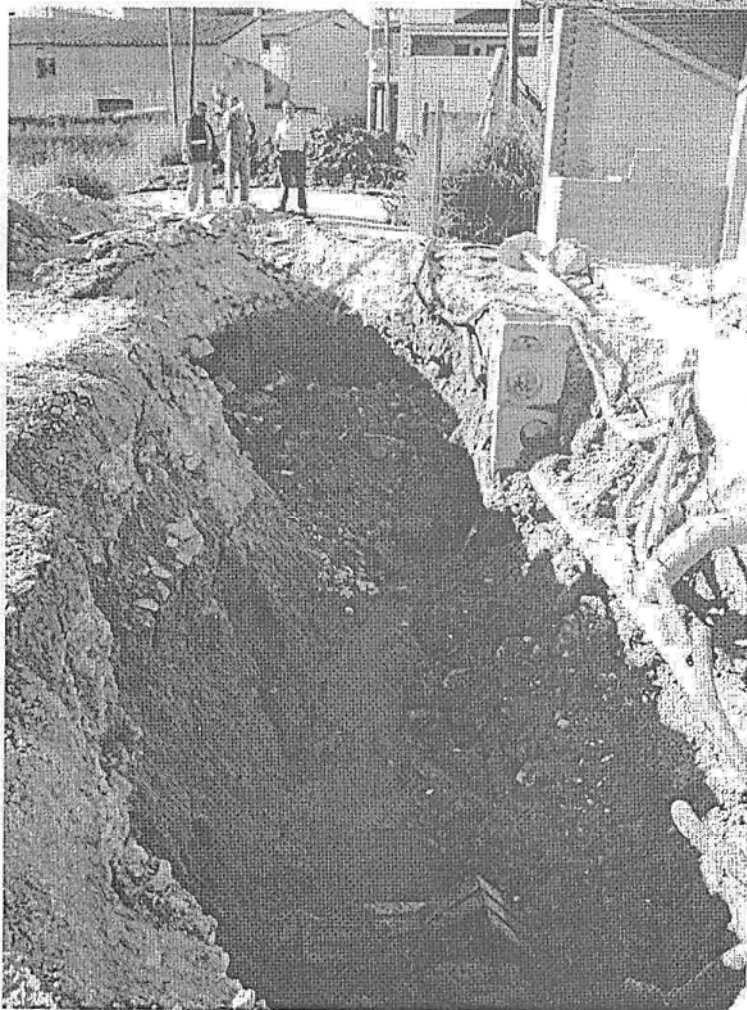
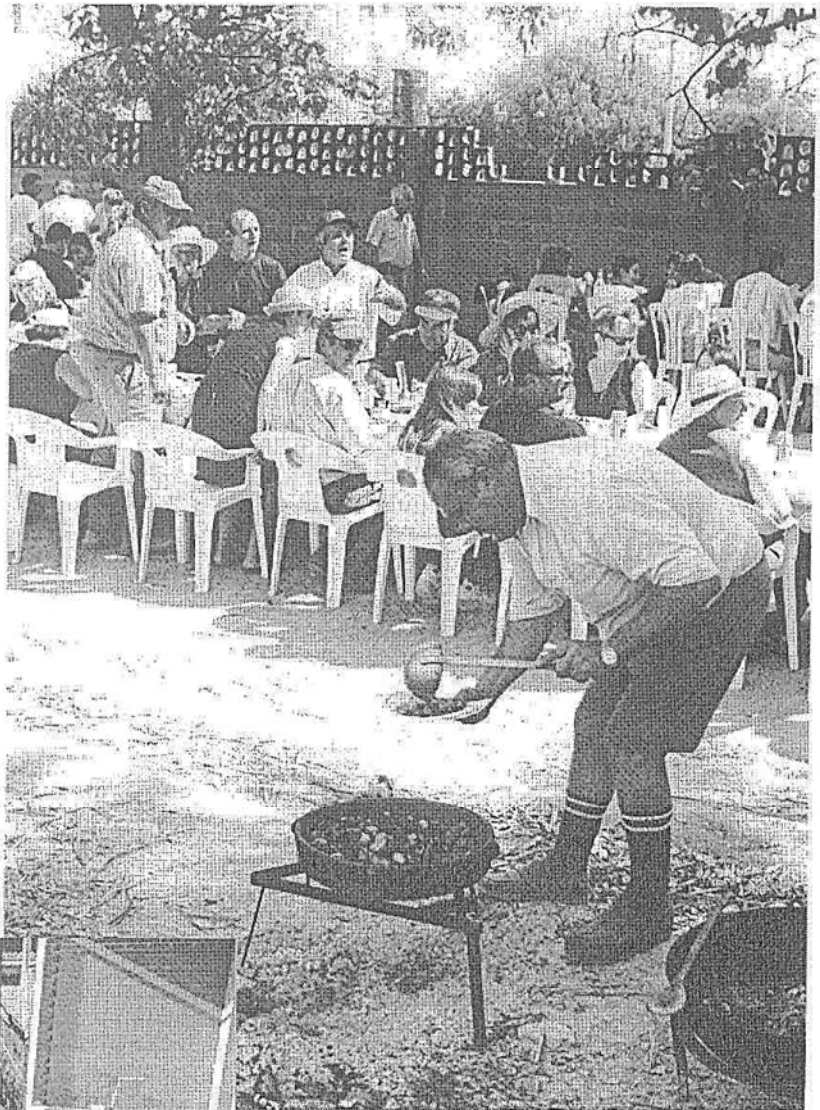
Ball de Sant Ramon

Imatges de la festa de l'11 de setembre

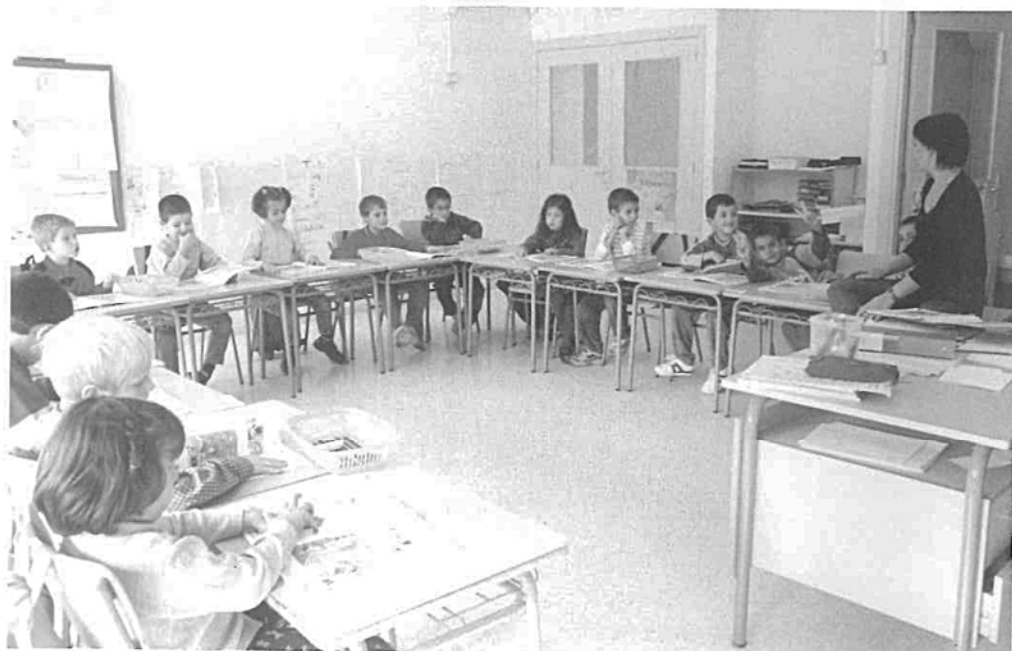
Confecció d'una cassola

Obres del carrer Les Hortes

Noves aules a l'escola
dels Til.lers

Acció municipal per tal de disminuir la
velocitat dels vehicles

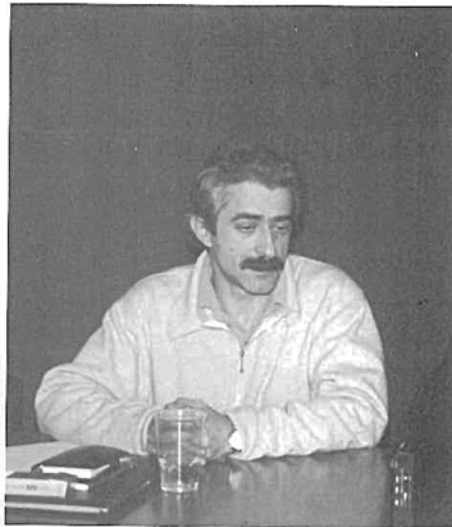
CONSCIÈNCIA I VALOR DE LA TERRA

Hi ha pobles que són una meravella urbana; n'hi ha que són un esplendor de la història; n'hi ha que són el punt sobre l i d'un paisatge exquisit... Artesa de Lleida té una mica de tot plegat, però no hi excel·leix. Des d'aquesta perspectiva s'assembla al meu poble: Arbeca. Venim de tan lluny que a penes si en servem memòria. Hem cultivat la terra fins a ocupar-la completament amb els nostres conreus i amb la suor nostra. No tenim romanalles per fer-hi badocar ningú: la nostra història és secreta, senzilla, i vol una recerca minuciosa per donar-se a conèixer a través dels objectes que en conserven la presència.

Però si Artesa no excel·leix en aquestes coses que tant atreuen la mirada, ho fa, en canvi, en el dinamisme de bona part de la seva gent. Vull dir, per exemple, la gent de *La Femosa*. Que poques poblacions del país han donat tant d'entusiasme en tants cors de la seva ciutadania com ho ha fet Artesa de Lleida! *La Femosa* –col·lectiu– ha estat un punt de referència per a la catalanitat a tot el Segrià; per a la catalanitat i per a les idees de progrés. No de bades el seu producte periòdic, la revista *La Femosa* que ara fa el dos-cents número, va ser prohibit per la bota de la dictadura. Jo mateix vaig començar la meua labor d'educador de la llengua catalana a *La Femosa* d'Artesa de Lleida, fa molts i molts anys. Tants en fa que crec que aquelles van ser de les primeres classes de llengua i de cultura catalanes que es donaven pels nostres verals, si fem l'excepció de l'esforç d'Òmnium Cultural a la ciutat de Lleida.

Cada cop que he visitat els meus amics i les meves amigues d'Artesa de Lleida –gent compromesa amb la terra i amb el pensament de la justícia social que aquesta terra cria en les ànimes– me n'he endut uns quants exemplars de la revista *La Femosa*. Els conservo en una prestatgeria de casa, juntament amb algunes altres publicacions locals, en llengua catalana, de les nostres terres. Recordo

fàcilment –i encara m'esborrona la pell, aquesta memòria– l'emoció amb què hom em lliurava la revista en aquelles ocasions: era com si em fessin un present certament valuós, com si els fulls de la publicació brillessin com l'or d'un esforç, com si la lletra que hi era impresa fos un veritable tresor o una arma de pau a punt d'esclatar per expandir-se en l'espai i en el temps en que calia que la lletra sincera s'escampés com un univers d'estrelles il·luminant la nit. I era, de veres, un tresor i una arma de pau i de progrés, la revista.

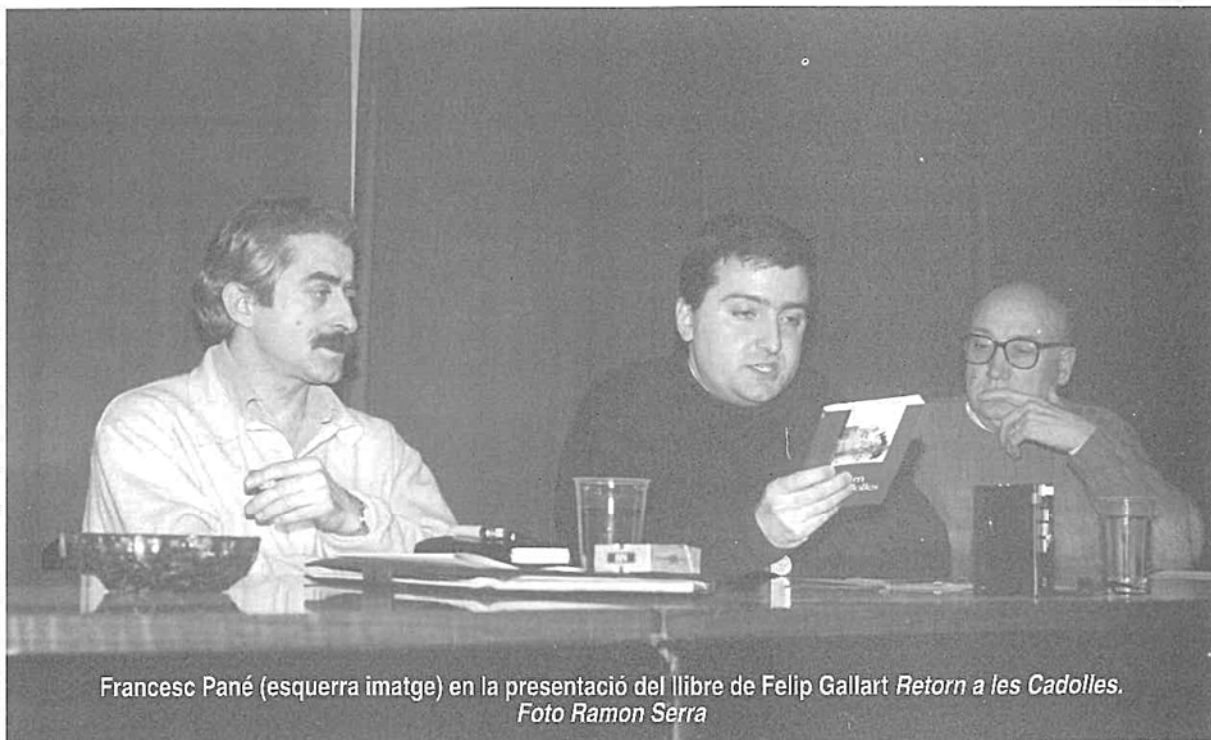

Francesc Pané. Foto Ramón Serra

Les coses que es fan amb passió no només són bones de naturalesa, sinó que perduren. Encara que costin un afeixugament, perduren. *La Femosa* s'ha escrit i s'ha imprès –número rera número– amb la febre d'aquesta passió que travessa el temps i venç els desànims. Una tal fe, una tal constància, una tal emoció, no són fàcilment trobables entre nosaltres. Cal un tremp especial, una profunda convicció en allò que es fa, per continuar un projecte que s'alça sobre el mer voluntariat i que s'alimenta de la mera consciència del que cal.

Felicito *La Femosa*, revista i persones que hi són davant, enmig i darrera, en el passat i en el present. Aquesta felicitació –sentida per mi, i merescuda per l'obra feta– no s'atura, però, a Artesa de Lleida, sinó que traspassa els límits del terme i es converteix en una sincera felicitació al nostre poble –vull dir a les persones del poble de Catalunya que, moltes més de les que imaginem, han fet i fan similars esforços als de *La Femosa*. Hi ha un subtil i secret agermanament en aquesta mena de construccions intel·lectuals nostres. Un agermanament que ha mantingut viva la cultura i la fe en el present i en el futur del nostre país. Podríem dir que *La Femosa* no és ni estranya ni llunyana, per exemple, a *La Bressola* de la Catalunya Nord gràcies a les escoles de la qual

folklorismes, per una recopilació d'articles sobre els costums o sobre les llegendes, sobre la quotidianitat de la gent d'Artesa de Lleida... I estaria bé. D'exemples d'això, n'hi ha un bon munt. Però els redactors i inspiradors –les redactores i inspiradores, igualment– dels dos-cents números de *La Femosa* no s'han quedat mai en el folklore: la revista és una constant reivindicació, un permanent afermament de valors solidaris. Sovint conté denúncies d'allò que és considerat injust (amb la pagesia, amb la cultura, amb el territori, amb el medi natural...). I sempre *La Femosa* ha estat un exemple de convicció en els valors progressistes que bullen en la sang d'aquesta terra nostra, al Ponent de Catalunya. És per aquests caires tan vius i tan noblement valents,

Francesc Pané (esquerra imatge) en la presentació del llibre de Felip Gallart *Retorn a les Cadolles*.
Foto Ramon Serra

associació els infants aprenen en català. Podríem dir que hi ha una línia efectiva i afectiva de continuïtat entre *La Femosa* d'Artesa de Lleida i tantes publicacions, igualment esforçades, com s'han editat al País Valencià, a les Illes, a Girona o a l'Alguer. Revistes de cultura i de la pedagogia en tot el territori... Per això felicitar *La Femosa* és felicitar la construcció nacional feta en hores difícils i amb recursos tan escassos.

Però no seria del tot just si no diguéssim, finalment, allò que penso dels continguts de *La Femosa*. Hom hauria pogut optar per una redacció de

que encara l'estimo més, aquesta revista que fa el seu doble centenari.

Vet ací un esplendor que lluu més que els edificis romànics que no tenim i més que les verdes prades solcades per aigües verges, al peu de les altes muntanyes, que tampoc no tenim. Tenim *La Femosa*, que és com dir que tenim l'exultació i l'exaltació de la sang més creativa i més intensament vibrant. Que sigui per molts anys, almenys fins que s'escaigui d'escriure sobre el número tres-cents per animar a bastir el tres-cents u.

Francesc Pané

LA CAVERNA DE LA FEMOSA

La caverna de *la Femosa*, com la caverna de Plató on els qui havien de tenir la responsabilitat del govern dels pobles no eren altres que els poetes —o sia, els qui obren, actuen, fan, creen—, no era per a mi altra cosa que una mena de celler on les idees tenien tota la fragància de la llibertat (tan escassa arreu, malauradament), on els ideals es tatuaven als replècs dels cossos, encesos pels cremats de rom i d'altres alcohols secrets, i on la intel·ligència dels congregats, les nits dels mil albir de futurs millors per als Països Catalans, tenia l'agudesia i la finor d'una ganiveta. Aquells dies de finals del setanta, dels primers anys de la democràcia, a *la Femosa*, un servidor, sense ànim de res més que reconèixer obertament les fonts del meu mestratge en ciutadania, que vol dir en humanitat política i en cultura, va entendre que el debat sobre la llibertat de la nostra nació només es podia fonamentar en el coneixement de la gent concreta, de carn i ossos, que estava disposada, a part de parlar i debatre, a lluitar. És a dir, en la comprovació de les conviccions comptables, de la terra precisa i els neguits dels qui la treballaven, i com no, de la mesura exacta dels nostres enemics. I em quedava meravellat, un a qui li semblava que coneixia els cenacles més selectes de la cultura i de la política del país, que en un poblet del Segrià, hi pogués haver tan nivell, tanta fermesa i tant d'aliment. Sí, sí, aliment, per quan de retorn a casa i als teus afers, et senties de nou amb ànims per continuar batallant. Em que-

dava meravellat, és clar, quan un dia en acudir a Artesa, a la primera *Femosa* al costat de l'església, mig taverna mig ateneu, et trobaves la Maria Aurèlia Capmany fent-la petar amb aquells il·lustres pagesos, estudiants de mestre i d'altres professions, amb poetes amateurs i, sobretot, amb una colla d'almogàvers impenitents.

La Femosa, tots els seus membres, el mestre

Adolf, ha estat, sense cap mena de dubte, tota una institució cívicocultural a les nostres terres. Una entitat que, de dret a llei, hauria hagut de tenir no una creu de Sant Jordi, sinó una cada any. Una empresa d'aquest tipus només es donava, en els anys setanta i vuitanta, en un medi urbà, terreny on campen habitualment professors, rendistes il·lustrats, mecenes i artistes que se les componen bohèmiament. Que des de *la Femosa* s'edités i s'editi una revista, col·leccions de llibres, s'hagin endegat campanyes de protecció del patrimoni arqueològic i artístic, de sensibilització política i cultural, o

Josep Borrell. Foto Ramón Serra

que l'associació hagi esdevingut durant molts anys la pedrera de personalitats en molts camps del quefer diari, és gairebé un fet extraordinari. Tant si hom té el prejudici que les grans coses només es poden fer amb grans mitjans i amb grans equips d'especialistes com si es creu que tota metamorfosi cultural o canvi social o revolució només és significativa si es genera de baix a dalt, des del poble fins a les elits. Fins i tot que en l'ordre del sosteniment diari, digueu-ne anodí si voleu, un servidor,

encara avui, per exemple, faci servir els receptaris de cuina de *la Femosa* tant per sortir del pas com per quedar bé davant els convidats, és literalment encantador.

Però, que ningú es pensi que a *la Femosa* es feia perquè calia fer. O es pensava perquè calia pensar. A *la Femosa* es pensava d'una manera determinada i s'obrava d'acord amb uns ideals molt concrets. *La Femosa* sempre ha cregut en nació catalana, en Països Catalans, en tots els matisos del socialisme, en la noblesa de l'anarquisme, en

siguin renumerats després del tancament per la censura), no pot sostreure's al dictat de la moda del que és políticament correcte. Una gent que varen ser capaços de fer una revista en aquells anys, que era probablement la primera revista feta en català després de la guerra civil, insisteixo, en el medi rural i vilatà on es paria, amb els mitjans més precaris que us pugueu imaginar, havien de ser – són encara- de pedra picada. Aquest número 200, amics meus, és el resum històric de moltíssimes virtuts i de moltíssimes voluntats i fill d'un projecte de país, de persones ciutadanes i d'una intel-

Josep Borrell (dreta) en la presentació del llibre de Xavier Aixalà Martí, *Artesa de Lleida- Fauna*. Foto Ramon Serra

la intel·ligència del cooperativisme, en la interdisciplinarietat dels coneixements, en el valor del debat, en la fermesa de les conviccions. I aquest model, també s'ha de dir, és difícil, primer que tingui imitacions i segon, que no sigui contestat des de l'establishment o l'estatus quo. Gosaria a dir que –i no és perquè a mi personalment m'hagi fascinat *la Femosa*- models així han acabat molestant la mateixa democràcia. A veure si ens entenem: una entitat nascuda el 1967 –recorda tot-hom qui ho pot recordar què passava en aquells fatídics dies?- que només nàixer, comença d'editar la revista que avui fa 200 números (encara que

ligència, la natural i l'adquirida, que ens honoren a tots plegats. Oh, i el més xocant és que quan et trobes amb aquesta gent de *la Femosa* és com si et trobessis amb una persona normal com qualsevol altra, quan en realitat, si fóssim prou ràpids de reflexos, hauríem de fer-los una genuflexió.

Enhorabona i gràcies per tot el que ens heu donat!

Josep Borrell

ANY VERDAGUER, LA POPULARITAT DEL POETA

En el passat número d'aquesta revista, l'Eulàlia Solà, publica un article sobre el gran poeta de les lletres catalanes, on fa un retrat molt acurat i documentat sobre la figura de Jacint Verdaguer. Com que aquell article per la meua part el vaig trobar curt, permeteu-me que avui hi afegeixi alguna cosa més, sobretot unes notes que subratllen la gran popularitat que Jacint Verdaguer va aconseguir, ja en vida, dins de tots els estaments del poble català.

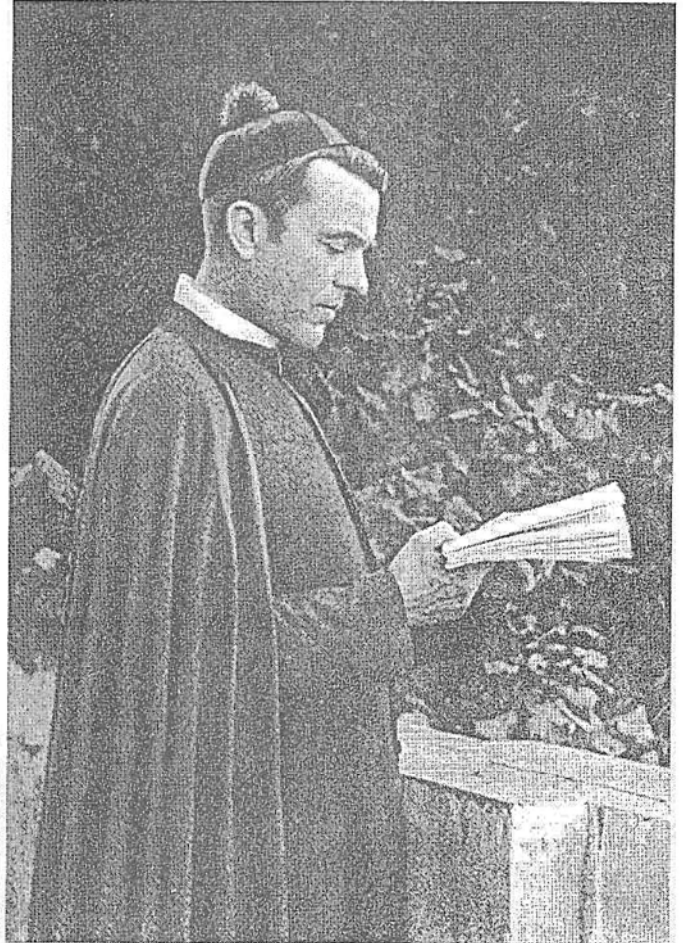
Un dels mèrits del gran poeta, a més de la seua gran producció literària, va ser l'enriquiment de la llengua literària de llavors amb un seguit de paraules que Verdaguer anava recuperant dels parlar populars dels pagesos, ja que aquests, en els àmbits rurals, havien conservat molt més pura la llengua catalana. Verdaguer que era un gran viatger i, per això mateix un bon coneixedor del nostre país, a la seua poesia incorpora com la cosa més natural del món, tot un seguit de topònims, noms de pobles, rius i muntanyes com cap més poeta ho ha fet.

M'he pres la molèstia d'espigolar (espigolar i triar el que m'ha semblat millor per il·lustrar aquest article) aquells trossets de poesies, que molts cops no són res més que l'estrofa de tornada de poesies molt més llargues. Vegem-ne una mostra:

Só barretinaire
de Prats de Molló;
me diuen cantaire,
més no canto gaire,
més no canto, no.
*****

Lo Ter i lo Freser una aspra serra
tingueren per bressol,
bessons que vegé nàixer la terra
la llum del mateix sol.
*****

Atravessant lo Sícoris aurífer,
la carrossa es desvia vers Salòria;
la seu d'Urgell, com pàgina de glòria,

Ilueix enmig d'un pla sedós o verd;
per fer-li de vinyes argentines
lo Valira i lo Segre se junyeixen
i de verdor corones li teixeixen
amb lo cel i la terra de concert.
*****

La Noguera i lo Garona
són dos fills que Déu li dona,
que ja al nàixer s'empaitaren,
corregueren i saltaren
com dos nins joguinejant.
Noguera per Alós
tot joguinós
Garona per Aran
tot rondinant.
*****

Só fill de la Noguera,
dins d'un rai nasquí;
ma mare és raiera,
raier jo vull morir.

*****

Per veure bé Catalunya,
Jaume primer d'Aragó
puja al cim de Sant Jeroni
a l'hora que hi toca el sol;
quin pedestal per l'estàtua!
pel gegant, quin mirador!

*****

Muntanyes regalades
són les del Canigó;
elles tot l'any floreixen
primavera i tardor.

*****

Muntanyes regalades,
Confrent i Vallespir,
la nostra revolada
són vostre dolç surpir.

*****

Per fresques i gemades
les nines del Lluçanès,
neden entre dues aigües,
Gavarrer i Cardoner.

*****

A Montserrat tot plora,
tot plora d'ahir ençà
que allí a l'Escolania
s'és mort un escolà.

Els anys quaranta i cinquanta, quan la literatura catalana (per imperatius legals de llavors) passava per uns dels moments més tristos de la seua història, la figura de Verdaguer era venerada en la intimitat dels catalans. No només perquè havia estat un dels poetes més grans que havia donat el país, sinó també perquè, en el seu temps i encara en vida, havia estat una figura popular molt estimada pel poble. No hem d'oblidar que molts dels seus poemes van estar musicats, per grans compositors com Nicolau, Morera, Millet entre altres, pensem, per exemple amb *L'emigrant*, *La mort de l'escolà*, *Cançó del raier* o *el Virolai*.

Aquesta popularitat de Verdaguer es va demostrar en el seu enterrament, un enterrament tan multitudinari com mai s'havia vista Catalunya i que potser, fins a l'enterrament de Francesc Macià no es tornaria a veure tanta gent en un sepeli. Aquell 13 de juny de l'any 1902 la immensa majoria de botigues de Barcelona van tancar i en moltes hi havia

un rètol dient: Tancat per la mort de l'insigne poeta Jacint Verdaguer. A l'enterrament, per ordre de col·locació (segons el protocol) hi havia, obrint la marxa, els batedors de la guardia municipal seguits del nens de l'Asil Naval i de la Casa de la Caritat, amb ciris a la mà, banda de la Casa de la Caritat, vigilants particulars, dependents de la Col·lecció Zoològica, guardapasseigs, guardes del Parc, serenos, caporals de la guàrdia municipal, fontaners municipals, bombers i mossos de Casa de la Ciutat...; Banda Municipal, clergat parroquial de Betlem; vint-i-quatre seminaristes amb atxa encesa; carrossa mortuòria; rector de Betlem; l'arquebisbe de Barcelona cardenal Casanys i el Capítol Catedralici; macers de l'Ajuntament, i Ajuntament, presidint el dol en nom de la ciutat; capità general, en nom i per delegació expressa del rei; governador civil i, en representació del govern de l'Estat, el ministre d'Instrucció Pública comte de Romanones; alcalde constitucional; Diputació Provincial de Barcelona, en corporació; dol de família; autoritats superiors; senadors i diputats a Corts; Ajuntament de Sarrià en corporació; alcaldes i delegats de Lleida, Girona, Tarragona, València, Palma i altres poblacions; corporacions oficials; acadèmies, ateneus i entitats anàlogues; altres entitats i col·lectivitats; poble en general; corones (que foren moltíssimes; landó de la ciutat de dol; carruatges particulars; escorta de la Guàrdia Municipal.

Tots els periòdics que sortien a Catalunya li van dedicar la seua portada i números especials i, fins i tot, això ho van fer els setmanaris satírics i anticlericals com *La Campana de Gràcia*, *La Esquella de la Torratxa*, *La Tomasa*, el *Cu-Cut...* de tot això, ara fa cent anys.

I és que, Verdaguer, era i és encara, molt Verdaguer.

Pere Arnau

Bibliografia

Verdaguer, Jacint: Obres Completes 5ª edició.

Selecta, Barcelona 1974

Soldevila, Lloç: Jacint Verdaguer, L'Aixernador, B. 1992

Pereña, Josep: Els darrers dies de Jacint Verdaguer, Barcino, Barcelona 1995

ELS TREBALLS D'UN PAGÈS D'ARTESA (I).

Feliç aquell que, allunyat dels negocis, com la gent antiga, conrea amb els seus propis bous, lliure de la passió del lucre, els camps heretats del seu pare.

Horaci, Epodon, II, v. 1-4

La pagesia és la professió pròpia del savi, la més adient al senzill i l'ocupació més digna de tot home lliure.

Ciceró, De Officis, I, 44.

zació del camp i de l'extensió de la fruticultura. Ens parla d'una pagesia tradicional, amb alguns elements, embrionaris encara, de la maquinització agrícola. Era una pagesia absolutament lligada als cicles de la natura, als condicionaments atmosfèrics i al ritme lent del les bèsties. Cal matisar, però, que la descripció que aquí es fa pertany al funcionament d'una hisenda en particular i que això podia variar d'un lloc a un altre, fins i tot d'una casa a una altra del mateix poble. Les feines depenien

Llaurar amb pollegana (foto cedida per Lluís Solans)

Remenant l'altre dia per casa vaig trobar un manuscrit que, ja fa uns quatre anys, em va dictar el meu pare durant una setmana vagarosa d'hivern, a la vora del foc de casa. M'ha semblat que podria ser interessant publicar-lo a la nostra revista perquè reflecteix, d'una forma breu i amena, el treball dels pagesos artesencs d'abans de la mecanit-

zació del camp i de l'extensió de la fruticultura. Ens parla d'una pagesia tradicional, amb alguns elements, embrionaris encara, de la maquinització agrícola. Era una pagesia absolutament lligada als cicles de la natura, als condicionaments atmosfèrics i al ritme lent del les bèsties. Cal matisar, però, que la descripció que aquí es fa pertany al funcionament d'una hisenda en particular i que això podia variar d'un lloc a un altre, fins i tot d'una casa a una altra del mateix poble. Les feines depenien

Penso que el meu pare fou un dels darrers

exemplars d'aquell prototipus de pagès, ja desaparegut; fou el darrer artesenc que va anar al tros amb somera i no va saber mai conduir un tractor. Tenia una memòria prodigiosa en tot allò que feia referència al que ell anomenava els bons temps, els temps de la pollegana, de les rateres, dels xants i de la batuda. Aquells temps quan encara restaven estones per fer-la petar vora l'espona amb el veí del tros, a la fresca d'una bella nit d'estiu o a la xera del foc, del cau familiar, amb tota la família recollida. Només m'he limitat a transcriure allò que em va explicar. He procurat respectar el lèxic i l'ordre d'exposició. Vagin aquestes ratlles per a ell i per a tots els pagesos que, com ell, treballaren els nostres camps amb el seu esforç incansable.

GENER

L'aigua del gener posa el gra al graner, l'oliva a l'oliver i el vi al celler.

S'arreglaven aigua perquè es creia que era la millor de l'any.

S'esporgava els ametllers. Es treia el fem amb lluna vella de gener perquè així es creia que guanyava qualitat. S'acabaven de collir les olives si era un any bo. També es feia llenya per combatre el fred i per cuinar.

FEBRER

El sol del febrer mascara com un calder.

S'acabava d'emprimir cap a darrers de mes i es començava a mantornar (passar la rella per on s'havia emprimat). S'aixafaven els terrossos amb el rascle o la curra. Es començaven a esporgar les oliveres i a arreglar l'hort. A finals de mes es cavava la vinya per esponjar la terra.

Les colles començaven a netejar les fasseres, els ramals i el canal (fer les *llímpies*)

MARÇ

Març, marçot, mata l'ovella i el pastor si pot.

Al regadiu es regaven els sembrats. S'acaba-

ven d'esporgar les oliveres i s'arreglaven la llenya de la poda.

S'acabaven de fer les "*llímpies*" sempre abans de Sant Josep, que era quan es donava l'aigua.

A l'hort es feien les trumfes i s'arreglaven l'hort d'estiu. Amb lluna vella o Dijous o Divendres Sant es plantaven les trumfes, es creia que així no es grillaven.

S'adobava el panís amb fem, si n'havia quedat després de femar l'hort. En lluna vella es tercejava. La terra que no es destinava a panís es deixava de guaret fins al temps de sembrar el gra.

El dia de Dijous i Divendres Sant a la tarda es collia el timó.

ABRIL

A l'abril cada gota en va per mil.

Llaurar amb parell (foto cedida per Isidre Olomi)

A primers de mes es regaven els sembrats. Es mantornaven les terres que s'havien deixat de guaret per al blat o l'ordi. Es regava el guaret per fer-hi panís

A finals de mes o primers de maig es cavaven les soques dels arbres per matar les males herbes.

MAIG

Al maig, cada dia un raig.

Quan plovia s'empallussaven les eres (es posava palla i bolló damunt del tapàs i després s'hi passava el rodet per tenir-les a punt per a la batuda).

Es regava l'alfals de la primera sega i se sembrava el panís. El que anava endarrerit de llaurar acabava de mantornar els guarets del cereal.

(Continuarà)

Josep Gallart i Gallart i

Felip Gallart i Fernández.

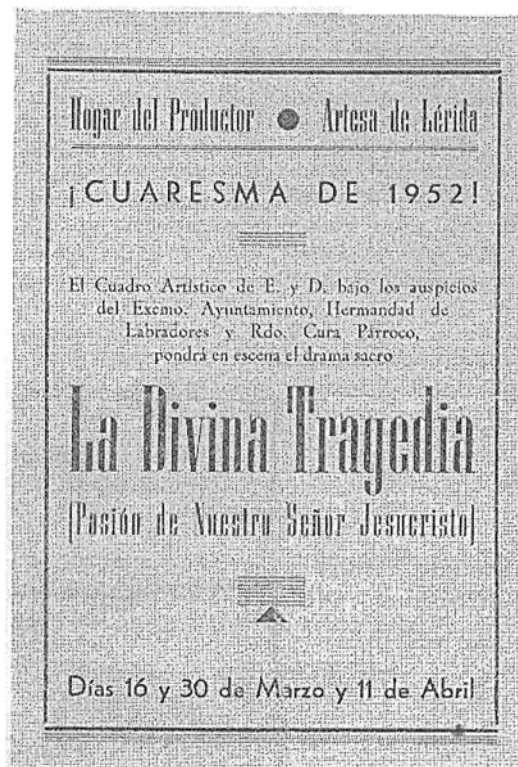
LA PASSIÓ D'ARTESA, 50 ANYS

Després de 50 anys i amb el panorama escènic que tenim avui, costa de creure que a Artesa s'hagués representat *La Passió*. No obstant, es va representar dos anys seguits (1951-52) molt dignament i amb molt d'èxit. Si costa de creure aquest mateix fet, és encara més insòlit que en aquell temps, els components del *Quadre Escènic* (el qual feia uns quants anys que funcionava), s'haguessin atrevit amb una obra de tanta envergadura amb els precaris mitjans dels quals es disposava. Hem de pensar que llavors la sala de l'*Hogar del Productor* estava encara en obres (no hi havia salràs ni altres coses essencials) tot i que ja s'hi feia ball cada diumenge. La boca de l'escenari era molt més petita que no és ara, la qual cosa era una sort, no només perquè no requeria un embalum de decorats tant enorme sinó, sobretot, perquè deixava més espai als costats, que en una obra com aquesta en la qual hi intervenien molta gent, els espais buits no eren mai sobrants i més si tenim en compte tota una sèrie d'elements, com taules, cadires i altres estris els quals havien d'estar a punt per posar-los a l'escenari el més de pressa possible per no fer esperar els espectadors.

Per fer possible la representació de *La Passió*, els components del *Quadre Escènic*, pel seu compte, treballant-hi ells mateixos quan convenia, van buidar tota la terrera que hi havia davall de l'escenari de la sala de la Llar del Poble per a poder-hi fer dues sales-vestidors (per aquesta manca d'espai que suara parlàvem), una per als homes i l'altra per a les

dones, i un estret passadís per anar d'un costat a l'altre de l'escenari ja que, com tots saben, el fons d'aquest escenari és molt estret i un cop posats els decorats, no hi havia espai per passar pel seu darrere. Es va guarnir l'escenari amb noves bateries, bambolines i un complicat sistema de cordes i corrioles per penjar-hi tota mena de decorats i el que convingués.

El sistema d'enllumenat es va fer tot nou així com altres baluernes que ara em passen per alt. Per posar a punt l'arriscada representació de la Passió, es llogava tot: vestits, calçats, perruques i barbes, així com les espases o cuirasses dels soldats. Com que a la sala de la *Llar de Poble* no hi havia res, també s'havien de llogar les cadires per al públic; eren cadires plegables de fusta, amb la feinada que hi havia de posar-les i treure-les en cada representació. Però malgrat aquesta feinada, no va espantar els organitzadors de tirar endavant el seu projecte. Ara que ho recordo, també es va haver de solucionar el poder plantar al mig de l'escenari, sense por que caiguessin, les tres creus del Calvari.

Del primer any de la Passió, només em recordo d'haver-la vist des de la meua cadira d'espectador. Em va agradar molt, malgrat fos en llengua castellana. La representació de *LA DIVINA TRAGEDIA, Pasión de Nuestro Señor Jesucristo*, (curiosament, al programa que conservo del segon any, no hi consta el nom de l'autor), quan s'aixecava el taló, els actors romanien immòbils a l'escenari, talment allò fos una estampa o un *quadre* (als assajos, quan el direc-

tor deia: *Cuadro!* Els actors es quedaven immòbils tota l'estona que convingués), mentre la veu del narrador (una veu en off) situava els espectadors dins d'aquell episodi de la Passió o que el cor de dones cantés alguna cançó que feia referència a la Passió. Els actors també es quedaven en *quadre* quan s'acabava l'escena, just abans que baixés el teló. Com he dit més amunt, aquella primera representació de *La Passió* artesenca em va agradar molt, no endebades (i això encara no ho he dit), al Quadre Escènic hi havia actors i actrius de primeríssima fila, començant pel director, el *Quico del Carreter* (Francesc Puyol) els quals personificaven d'una manera digníssima els personatges més rellevants.

De la representació del segon (i darrer) any me'n recordo molt més bé, sobretot de les trifulgues que s'havia de passar perquè les coses sortissin bé. Aquell any (1952) ens van incorporar com *actors* de *La Passió* una collada de gent, la majoria, com jo, de quinze i setze anys, sense cap experiència escènica. Recordo, aquell hivern fred, assajos diaris en aquella sala esbalandrada. Tot i així els jovenots ens ho passàvem bé, fent més nosa que favor quan no ens tocava d'assajar. Dels dies de representació recordo el batibull, empentes i corredisses, les cues per maquillar-nos o desmaquillar-nos i canviar-nos de roba a temps per la propera sortida en escena. He de recordar (els he comptat al programa de mà) que a *La Passió* d'Artesa del 1952, hi intervenien més de quaranta actors, alguns dels quals feien més d'un paper. Tanta gent en un espai tan reduït i les corredisses dels que feien més d'un paper per canviar-se de pressa per poder ser a temps de sortir a l'escena següent, feia d'aquell espai un forn on tothom suava malgrat que érem al mes de març i a la sala no hi havia cap mena de calefacció. Quan s'abaixava el teló, els actors corrien cap a fora de l'escenari, perquè ara començava la feina dels tramoistes: penjar i despenjar decorats el més de pressa possible per no fer impacientar els espectadors. En un escenari sense cap mena de mecanització, canviar durant la representació 18 decorats i els seus complements en pocs minuts cada vegada, era una feina de bojós, la qual, si s'hagués pogut filmar i ara la poguéssim veure, ens costaria de creure que allò hagués estat possible.

Jo, als meus quinze anys (a punt de fer els setze) feia dos modestos papers com requeria la meua talla d'actor. Per un costat feia d'apòstol Mateu que no deia ni un mot i, per l'altre, de soldat (el maquillatge i les barbes devien de dissimular moltes coses). Era com a soldat que deia: *Yo te pongo el cetro,*

oh Rei de los judios i posava la canya a les mans de Jesús. De papers gairebé tots els actors en feien més d'un i nosaltres, els novells, servíem més per omplir l'escenari que no per una altra cosa. També recordo que en algunes escenes que no sortíem, havíem de baixar a sota de l'escenari a fer de poble quan, per exemple Herodes o no sé qui, atansava Jesús i Barrabàs a un gran finestral que representava que donava en una plaça on s'hi havia congregat el poble i cridava a qui alliberava, si a Jesús o a Barrabàs, i nosaltres de sota l'escenari amb tota la força cridàvem: *a Barabás a Barrabás*. La veu, des del públic, se sentia perfectament i semblava fonda i llunyana.

Un dels actors del primer any que va captivar els artesencs per la seua actuació, però sobretot per la seva figura, blanca i esprimatxada que feia el paper de Jesús, era l'Enric Aixut (el Sastre). No he pogut saber mai en certesa per què, el segon any, no es va incorporar altre cop a *La Passió*. Va ser una llàstima. El que feia el paper de Jesús el segon any era el Josep del Manyaneta (Josep Solé, àlies *el Gallo*). Aquest, de complexió molt més robusta i més granadet, malgrat que era un bon actor, no va acabar de fer el pes. Es veu que la figura de Jesús, pel públic, havia de ser molt més estilitzada. Algú (sempre hi ha algú que està de bon humor) va dir: *Enguany los de La Passió han tret lo Santercristo Gros*.

En aquells mateixos anys es va iniciar també *La Passió* del Palau d'Anglesola; aquesta, però, comptava amb molt més suport econòmic. Es va bastir un gran teatre el qual disposava de tots els avantatges d'un teatre per aquesta mena de representacions, amb efectes especials inclosos. Mentre al Palau (aquí el text de *La Passió* era en català) la representació de *La Passió* va durar molts anys, a Artesa ja no es va representar més. Ara entenc perfectament per què va deixar-se de fer. Aquella feinada, tots aquells sacrificis i angúnies, sense recursos econòmics i ensems, la poca col·laboració dels mateixos artesencs. No és estrany que els qui portaven tot el pes de l'organització se'n cansessin i diguessin prou. Artesa no hem estat mai un poble que es llencés amb entusiasme a recolzar qualsevol iniciativa nascuda aquí per catapultar la imatge del nostre poble una mica més enllà dels camins del nostre terme. Som mesquins de mena, mandrosos. Per això penso (tal com diu la dita popular) que no ens hem pogut fer mai un pet que pudo, tot i que hem iniciat cinquanta camins per sortit de l'anonimat sense aconseguir-ho mai. Llàstima.

A. Costafreda

Imatges d'un grup d'actors de la Passió
(Fotos cedides per Isabel París)

MOTOS (2A PART)

Com vam prometre en la primera edició d'aquest document, hem tornat amb una segona part d'aquest tema. En aquesta part ens dedicarem a explicar, tot i que no sigui amb pèls i senyals, les característiques de les motos, els anys que s'han de tenir per portar-les, per tenir carnets i els altres documents que es necessiten.

Bé, anem per feina, dintre dels tipus de motos n'hi ha de diferents, uns quants són predominants i són els que citarem:

1. Motos de carretera
2. Motos de motocross (les de *camí*)
3. Scooters
4. Motos d'aigua o aquàtiques i de neu.

Per cada tipus de moto corresponen unes potències que se solen mesurar en cc (centímetres cúbics) i els més comuns són: 49cc, 80cc, 125cc, 250cc, 500cc i 1000cc. Aquestes són les potències més comuns, les tres centrals molt més conegudes a causa dels grans premis de motocicletes.

En relació amb la potència, va l'edat per accedir a cadascuna. Als 14 anys és quan es pot portar moto, per començar, i només es pot utilitzar l'anomenada 49cc. Quan s'arriba als 16 anys ja es poden portar cilindrades més potents 80cc, 125cc. I als 18 (la mateixa edat que amb el cotxe) ja es pot

accedir als 250cc i als 500cc.

El carnet és una altra de les parts per portar moto. No és legal circular amb moto, sigui quina sigui, sense carnet. El carnet te'l pots treure a partir dels 14 anys (quan pots començar a portar moto).

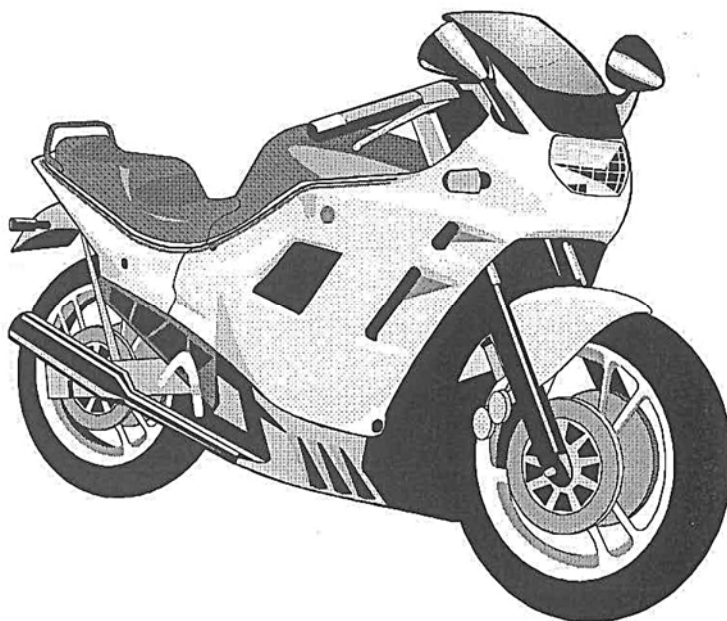
És un document indispensable quan circules. Un carnet estàndard es renova cada 10 anys més o menys.

Per acabar, parlarem de l'assegurança. Aquest també és un document necessari i és molt car, o això opinen la majoria dels

motoristes. Podríem dir que pagant entre 3 i 6 anys l'assegurança (depenent de la moto) pagues el que t'ha costat la moto.

Bé, fins aquí la segona part, esperem que us hagi agradat i us serveixi d'ajuda. Una cordial salutació:

Jordi Mir
Pau Costa

LA SÒNIA I L' INSTITUT

Capítol 10 <Ficar-te on no et demanen>

RESUM: En l'últim capítol la Sònia explica a en Marcel que l'Anna està enamorada d'ell. El Marcel va a parlar amb l'Anna d'un assumpte que la Sònia desconeix, la festa de fi de curs. El mateix dia la Sònia fa un treball amb la Núria, una noia que la Sònia sospita que és anorèxica.

- Espero que sigui important la raó de trucar-me en aquestes hores.- va dir la Mònica en un to despectiu.

Havia de trucar-la. El que m'havia passat aquella tarda no m'ho podia treure del cap.

- La Núria no és anorèxica. -vaig dir seriosament a la Mònica.

- Bé, un altre cas resolt, no? Per cert, com ho has sabut?

- La Núria és bulímica. Ella m'ho ha negat, però jo he vist com es provocava el vòmit. Després de berenar a casa seva ha pujat al lavabo del pis de dalt, l'he seguit i l'he vist. Ella m'ha enxampat i m'ha dit que no se l'hi havia posat bé el menjar, però jo li he dit que si tenia algun problema que m'ho podia explicar. Ella m'ha dit que no em fiqués on no em demanaven, i durant les dues hores següents que em fet el treball no hem dit "ni piu".

- Ostres, això és terrible! Li hem de dir a la tutora.

L'endemà la Núria va faltar a classe. Alguna cosa anava malament. Vaig dir a la Mònica que abans de parlar amb la tutora havíem d'estar segures de si la Núria era realment bulímica, però la Mònica va insistir que com més aviat podíem evitar problemes, millor.

- Bé, ja m'ocuparé de parlar amb els seus oncles i d'intentar solucionar el problema- va dir la tutora després que li ho expliquéssim tot.

La Mònica i jo ens vam mirar als ulls. Vaig reflexionar i la cosa, si realment era el que em pensava, no em quadrava.

- Què vols dir, que la Núria no té pares?- vaig preguntar a la tutora.

- Crec que és ella qui us hauria de dir això. Vosaltres recolzeu-la, ja podeu deduir que ella té

alguns problemes.

- Una altra cosa! - va exclamar la Mònica quan la tutora ja es retirava. - Saps alguna cosa d'una suposada festa de fi de curs?

- Bé, això és cosa de l'associació de pares, jo l'únic que sé és que cada any se'n fa una. Demà ja us passaré els papers a la classe de tutoria.

- Sònia, hem d'actuar.- em va dir la Mònica.- Tu truca a la Núria i jo intentaré descobrir què passa amb el Marcel.

Vaig agafar el mòbil i vaig buscar a l'agenda el número de la Núria mentre veia com la Mònica, amb el seu estil agosarat com sempre, estirava pel braç al Marcel que estava parlant amb els amics. La Núria em va contestar amb una veu amistosa com si el dia anterior no hagués passat res.

- No he vingut pel mal de panxa d'ahir. Vaig tornar a vomitar i la meua mare em va dir que em quedés a casa.

- La teua mare... sí, és clar. Només et trucava per dir-te que em sap greu haver desconfiat de tu. Només vull que sàpiguis que amb mi pots ser sincera, que aquí tens una amiga.

La Núria em mentia. Jo sabia moltes coses d'ella i ella m'ho amagava.

Érem a principis de juny. Això significava que el curs ja s'acabava, però també m'alertava que s'acostaven els exàmens que jo, com sempre enredada en els meus assumptes, havia oblidat durant aquells dies. Però això se me'n va anar del cap quan vaig veure de nou a la Mònica.

- Sònia, el Marcel m'ha dit que per final de curs farem una festa. Fins aquí molt bé, però m'ha dit que la junta ha plantejat fer un ball de parelles. Penses el que penso jo?

Igual que la Mònica em vaig imaginar que l'Anna havia demanat al Marcel si volia ser la seva parella en aquell ball. L'Anna feia trampes, i si realment el seu pla era aquell jo li faria pagar, de ben segur.

ATENCIÓ: No et perdís el següent capítol on la Sònia no es tallarà ni un pèl davant l'Anna. La Núria continuarà sense aparèixer per l'institut. Arribaran els exàmens de fi de curs que tant tem la Sònia.

Alba Bosch

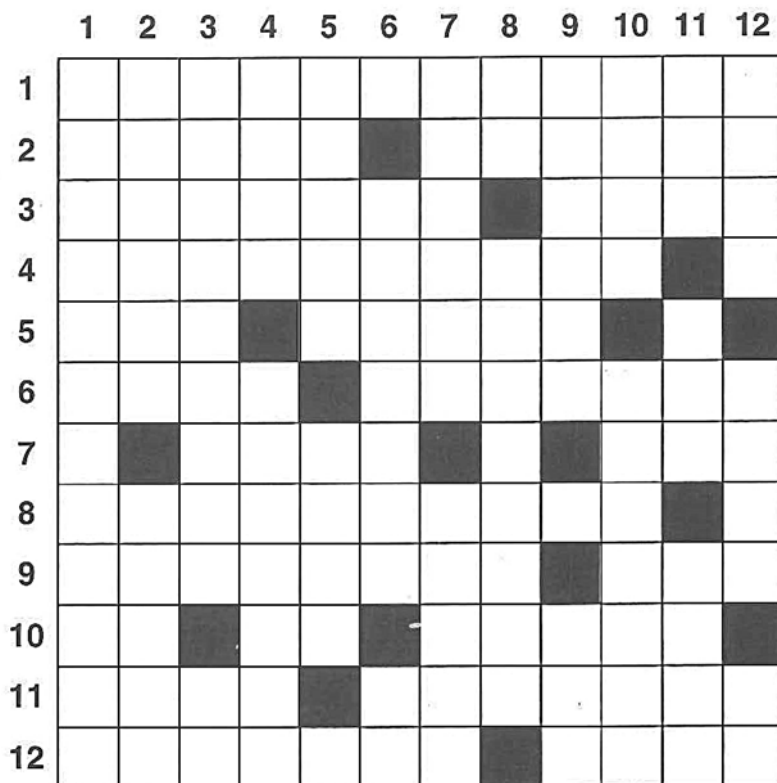

MOTS ENCREUATS

de M. A. Navarro

(Solucions a la pàgina 38)

HORITZONTALS: 1. Maridet, per a escalfar els llits. 2. Prefix grec "sopor". Nen que sempre està a la falda d'algú. 3. Rasurar la barba. Al revés, forat per passar-hi el botó. 4. Relatiu a la matronímia, (primer la mare al pare). La primera. 5. Resi, pregui. Fer pecats. Consonant plural. 6. Que no son pobres. Coses no normals. 7. Vocal. Alçar una criatura enlaire. Consonant. Companyia Telefònica Espanyola. 8. Dissipada, gastada. Cent. 9. Qualitat de buit, d'inútil. Fa el niu. 10. Societat Central. Repetit, informació, element conegut. Que ix. 11. Jaume ... (cantant català). Món, cosmos. 12. Enginy, sagacitat. Cantata, oratori.

VERTICALS:

1. Que s'enamora fàcilment (femení). 2. Expedició de caça. Parèntesi, interval. 3. Quadrícula, reixeta. Societat Tribal. 4. Al revés, acomodada, abundosa. A la seva presó, hi tancaven els nazis. 5. Al revés, dropo, gandul. Una de les vies romanes. Cent. 6. Consonant. Al revés, mar de la Mediterrània. Expressió de dolor. 7. Cert continent. Mena de cérvol. 8. Article femení. Municipi de Mallorca. 9. Il·luminaré, brillaré. Cinc-centes. ¿La primera dona?. 10. Al revés, serra o jutge musulmà. Aparell que filtra, selecciona, (en anglès). 11. Riu català. Un altre riu, aquest mes prop nostre. Metall de símbol Y. 12. Senyoreta. On es fabrica moneda. Article salat.

Pàgina Poètica

PETJADES

Hi ha milers de postures
i actituds respectables,
com milers n'hi ha igualment
de repugnants i fastigoses.
No jutgis amb desgana
els que no són com tu,
no escampis més dolor;
fes la teva cançó en el temps
i deixa-la volar lliure
com el moixó que surt del niu
per ja no tornar-hi mai més...

Des de l'ombra de la incertesa
el món espera el donatiu
de la teva experiència,
com també tu has fet, al voltant
de l'aprenentatge que has viscut;
amb les referències que has trobat
per anar-te definint i entenent.

La pluja pot haver esborrat
les petjades per on has passat, però
si no has après a respectar, tard o d'hora
hi hauràs de tornar a passar.

Joan Cassola

La salut de cada dia

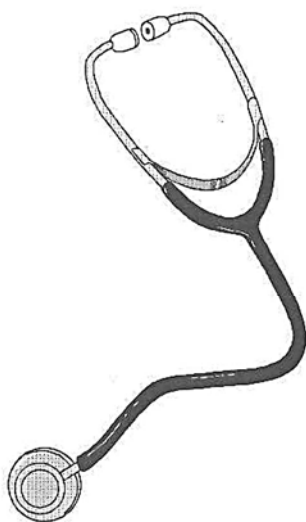
El fum dels altres

L'altre dia vaig anar a l'institut. No ho hauria dit mai que trobaria tants nois i noies fumant. Però, el que realment em va sorprendre era que hi havia més noies que nois; potser un raonament possible seria que les noies amb la mateixa edat que el nois van més *avançades* en la incorporació a la vida adulta, i en aquest cas en la pràctica del tabac. La certesa de les meves observacions em ve confirmada per les maleïdes estadístiques. La prevalença de l'hàbit tabàquic, segons grup d'edat i sexe, a Catalunya (1998) destaca que en el grup d'edat entre 15-44 anys, les dones superen els homes, i que és l'únic grup on passa això. Si bé, és cert que les dones han incrementat en un 20 % el seu consum i que els homes han disminuït lleugerament (1). I això, què vol dir? Sembla que les noies entenen el món de l'equitat des de tots els camps possibles i no han menyspreat la conquesta del territori fins i tot en el terreny dels hàbits tòxics. Anem bé! Ni els nois ni les noies que no es creguin *més* no sé el què pel fet de fumar una cigarreta. La redistribució dels sexes passa per altres tasques que alhora gratifiquen homes i dones, no cal demostracions improductives.

Fa més de vint anys, un dia vaig anar a fer un beure, érem quatre amigues, tres fumaven, jo no. Com qui no vol, el tema de conversa va recaure damunt meu. Entre les tres, volien donar-me quatre lliçons en la tècnica de fumar. Reconec que era d'admirar la seva forma de treure el fum, mentre deien en veu alta *toda mujer que sabe fumar saca el humo después de hablar*, però, no estava massa per la feina i no se'n van sortir. La realitat no era altra que em feien fàstic els llumins, les cigarretes, els encenedors; em vaig negar de primer moment per no entrar en aquell món

de fum i de pudors. Aquell dia no vaig tenir un cop de valentia, ni tenia una personalitat tan forta com per dir *no* davant de tres seguidores entusiastes. Senzillament vaig optar per no fer una cosa que en el fet mateix em produïa angúnia. Però, i aquí sí que comença una complicitat, només vaig decidir no fumar el meu fum, però no vaig saber defensar el meu dret

a no fumar el fum dels altres. Ni per un moment, durant molts anys, he entès el meu dret com una lluita a defensar, ans al contrari, increïblement he respectat amb total integritat el fet que tothom fumi davant meu sense cap mena d'objecció sobre el meu parer. Sembla que no pugui ser, però, fins fa poc no he estat sola, els no fumadors amb vot o sense han sofert el fum dels fumadors sense dubte que eren ells els que defensaven una llibertat i una opció davant la vida. La llibertat dels no fumadors ha estat malmesa senzillament perquè han callat un fet que sembla qüestionable.

Els temps van canviant. Desgraciadament la realitat ha fet de l'hàbit tabàquic una qüestió de salut pública. La relació directa del tabac amb la possibilitat d'emmalaltir, ha portat a mesures legals on es defensa els espais públics sense fum, i a moltes d'altres, que reconeixen el dret dels treballadors no fumadors i dels fumadors, de la divisió d'espais segons o no de la pràctica tabàquica. Realment cada cop se'ls posa més difícil als fumadors el dret de la seva opció, però, finalment es respecta, encara que sigui per llei, el dret dels no fumadors. Mentre ha estat un tret d'educació, els perjudicats eren els que fumaven en silenci sense defensar la seva veu contrària. Els aliats més poderosos dels no fumadors en primera opció han estat el exfumadors. Els judicis més durs surten d'aquest grup, cada cop més

nombrós i més exigent en la lluita per la seva resolució vers els encara fumadors.

Fumar no és bo. Fumar el fum dels altres és injust. Hi ha parelles que fumen davant dels seus petits com un fet habitual. El fum és un problema de respecte amb els altres i d'educació. Com tot hàbit tòxic s'ha d'educar sobre la seva perjudicabilitat, sobretot en les edats d'inici, nois i noies, i des de totes les vessants possibles: família, escoles, atenció primària, amics, companys...

L'hàbit tabàquic és el factor de risc individual més important de pèrdua de salut prematura i evitable en el nostre entorn, i també un dels principals problemes de salut pública susceptibles de prevenció. El

tabaquisme és factor de risc de nombroses malalties entre les que destaquen les cardiovasculars, les respiratòries cròniques i el càncer (2).

Encara callo, accepto i m'empasso el fum dels companys, dels familiars, dels amics, d'alguns desconeguts, segurament perquè ho he fet molts anys, mentre pensava que la diferent era jo, perquè no sóc exfumadora i sobretot perquè entenc l'esforç que suposa la seva deshabitació. Cadascú té les seves pròpies croades.

Notes

- (1) Pla de Salut de Catalunya 1999-2201, pàg. 65
- (2) Pla de Salut de Catalunya 1999-2201, pàg. 65

Carme Sirvent Garcia

ASSOCIACIÓ ASMATOLÒGICA CATALANA-LLEIDA

En primer lloc us voldria agrair a tot el poble, la solidaritat que vàreu tenir de col·laborar el passat mes de novembre, amb l'**Associació Asmatològica Catalana de Lleida**. La veritat és que encara no havia tingut oportunitat de fer-ho públicament. Per problemes de la mateixa malaltia, no vaig poder estar-hi present i la veritat és que em va saber molt greu, però malgrat tot de cor hi era.

L'asma és una malaltia pulmonar crònica i això és evident però l'estrès, l'ansietat i la depressió, tres factors importantíssims formen un gran equip davant d'aquesta alteració i això no vol dir que dia darrera dia no es lluiti per tot allò referent a la investigació. Encara que sigui difícil de creure, està demostrat, que és un dels components emocionals dels afectats que juga un paper clau dins l'evolució. Potser us preguntareu el perquè?, jo com afectada m'ho he preguntat molts cops doncs tot hi ajuda. Òbviament i per damunt de tot no ens hem de deixar vèncer i lluitar per poder tenir, si més no arribar a tenir, una qualitat de vida el millor possible;

encara que sigui difícil hem intentar-ho. Reconec que costa i que qualsevol ajuda que puguem tenir de qualsevol facultatiu, família i amics l'hem d'agafar.

Sóc asmàtica i tinc molta sort d'haver nascut a finals del segle XX, perquè la ciència actual ha donat moltes esperances als que normalment no en teníem abans. Malauradament només ens n'adonem quan ho toquem d'aprop. Em faig càrrec que el procediment és llarg i cal insistir-hi, i estic disposada a col·laborar-hi. M'agradaria amb l'ajuda de tota persona interessada aportar una educació sanitària pels pacients d'asma, familiars i d'altres i com no, amb l'ajuda dels professionals tirar-ho endavant.

Res més; em resta dir-vos gràcies un altre cop, i espero mantenir-vos informats dels nous esdeveniments.

Laura Gallart i Bonastra

EL CATALÀ AVUI.

ENTRE EL DESINTERÈS I LA REPRESSIÓ

La gent que seguim la revista *La Femosa* des de fa temps, més encara si tenim en compte els primers números, convindrem a acceptar la idea que ha millorat substancialment, sobretot pel que fa a l'ús de la gramàtica i a la presentació en si: edició, tipus de paper, impressió.... Els articulistes més grans ho han fet per la voluntat d'esmenar-se o en cursets de reciclatge, els més joves per l'aprenentatge a l'escola. Podríem dir que avui la majoria sabem escriure més o menys bé el català, cosa que no passava fa vint o trenta anys, just als inicis de la revista quan hi havia més voluntat que preparació. Però aquest entrebanc no va fer arronsar les persones que l'any 1967 la van voler editar i treure al carrer, ans al contrari. Ho van fer amb la clara i tossuda voluntat d'expressar-se, però en la llengua pròpia. Té més mèrit encara pel fet que no es podia pas dir tot pel seu nom, per això va ser clausurada durant uns anys, del 1973 al 1977 *per imperatius legals*.

La revista *La Femosa* va ser una de les primeres que durant el franquisme es va publicar íntegrament en català. Aquesta que teniu a les mans és el **número 200**, enhorabona als històrics i actuals equips de redacció, també als articulistes que l'han feta possible. Actualment es publiquen més de cent revistes en català de temàtiques variades; la qual cosa vol dir que hi ha un públic receptor que acull aquestes publicacions. Vol dir això que la llengua catalana gaudeix d'una franca recuperació?

Un factor decisiu de cara a la normalització lingüística va ser el fet d'entrar a formar part del currículum escolar. Des de l'any 1979 la llengua catalana s'ensenya a les escoles, també als instituts on és la llengua vehicular de l'ensenyament, com diu el decret 96/ 1992 article 5è: *El català com a llengua pròpia de Catalunya ho és també de l'Ensenyament. S'utilitzarà normalment com a llengua vehicular i d'aprenentatge de l'Educació Secundària Obligatòria*. Malgrat aquest decret, en alguns centres de secundària, la normalització del professorat només arriba al 60%, mentre en altres està per damunt del 80%. Pel que fa a l'alumnat hi ha instituts en què l'ús preferent de la llengua catalana només és del 25%. A la universitat la situació va fent camí, però està lluny de la plena normalitat. Això sí la majoria han fet cursets; qui més qui menys té el nivell C, i la possibilitat d'expressar-se correctament, sobretot per escrit, és real. Al marge de

l'ensenyament molts altres sectors de la societat s'han reciclat. Tanmateix, encara hi ha molts espais en què l'ús de la llengua catalana com a vehicle habitual de comunicació escrita i sobretot oral, és incompleta o clarament insuficient: sanitat, jutjats, alguns mitjans de comunicació, premsa, cinema, etiquetatge, grans superfícies comercials...i sobretot, i el que és més greu, **entre la parla quotidiana de la gent del carrer**. Aquesta característica és nova en la nostra història col·lectiva perquè encara que la repressió de la nostra llengua ve d'antic, d'abans fins i tot del franquisme, mai com ara havia estat tan minimitzat el seu ús oral. Entre diferents factors hi ha, per damunt de tot, l'actitud dels diferents governs i monarques castellanòfils que hem tingut, des del primer Trastàmara (1410) fins al PP actual. El fet és que de manera conscient (pels que tenen dades concretes al respecte) o inconscient (per l'actitud de submissió i complex de perdedors), el poble català ha viscut, secularment, en un estat de deixadesa o de repressió de la seva identitat.

Ja al segle XVI (origen de la nostra decadència econòmica, literària i cultural) sota el govern dels Reis Catòlics, Carles I i Felip II, la corona d'Aragó -malgrat que conservà les institucions (Generalitat, Consell de Cent- esdevé peça secundària d'un complicat eix polític: **l'imperi espanyol**. La llengua catalana deixa de ser la llengua de la cort i perd el mecenatge i el suport. Els nobles i aristòcrates es castellanitzen, sobretot a València (virregnat de Germana de Foix). La majoria dels ciutadans, però, al marge dels interessos de les classes altes, continuen usant el català com a llengua de relació, i continuen fent cultura popular (cançons, refranys, dites, romanços, cobles, contes...). Arran del descobriment d'Amèrica, hi ha el trasllat del comerç marítim del mediterrani a l'atlàntic, la qual cosa afecta econòmicament el poble català, hi ha un descontentament generalitzat que es concreta en les revoltes del bandolerisme nobiliari d'arrel popular. Per una altra banda l'esperit cesarista- imperialista del Renaixement d'arreu d'Europa, accentua, en el nostre cas, el caràcter anticonstitucional i castellanitzant dels monarques que només es preocupen d'afermar-se en el poder, cada cop més centralista, i es desenten de la nostra literatura i de la nostra cultura. El seu desin-

terès per la nostra identitat es converteix poc després en un element a combatre. Un dels primers documents d'interès al respecte se situa al 1640, arran de la derrota de Catalunya a la *Gerra dels Segadors*. En la carta-consell que dóna el comte-duc d'Olivares a Felip III s'hi pot llegir:

Tenga V.M. por el negocio más importante, el hacerse rey de España, quiero decir que trabaje por reducir estos reinos de que se compone España al estilo y leyes de Castilla sin ninguna diferencia...

Però és sobretot a partir del 1714- amb la *Guerra de successió* i amb el conseqüent **Decret de Nova Planta** en què perdem les institucions i se'ns prohibeix l'ús de la llengua en diferents camps: ensenyament, església, documents... , quan es començaran a fer realitat els consells que 75 anys abans suggeria el comte-duc d'Olivares. Si durant els Trastàmars i els Austries ens havia governat la deixadesa, **ara se'ns vol assimilar**. Això es fa a cops de decret:

-Reial cèdula d'Aranjuez (1768) *En aragón* (es refereix a la corona Catalano-Aragonesa) *se fue desterrando el lemosino (català) des de Fernando I* (primer Trastàmara 1410), *contribuyendo esta uniformidad de lenguas a que los procesos guarden más uniformidad en todo el reyno... esto mismo recomendará el mi Consejo a los ordinarios Diocesanos, para que en sus Curias se actue en lengua Castellana"... Finalmente mando que la enseñanza de las primeras letras... se haga en lengua castellana, recomendándose también a los Diocesanos, universidades...*

Fins i tot al teatre: *Instruccions i normes* (1799-1801).

En ningún Teatro de España se podran presentar, cantar, ni bailar piezas que no sean en idioma castellano.

Els decrets i normes que prohibien l'ús de la llengua no obtingueren resultats efectius immediats. La població en general era analfabeta i no entenia ni parlava altra llengua que no fos la catalana, per això la *decaència literària* dels segles XVI, XVII, XVIII i part del XIX, fins a la Renaixença, afectà la literatura culta, però no la popular. Des d'un punt de vista administratiu, els documents interpersonals, locals i interns es continuaven fent en català (contractes de compra-venda, testaments, ordinacions municipals...), però els institucionals i d'alta cultura es trametien en castellà. En l'ensenyament la substitució no es realitzà fins a començament del segle XIX. Al camp hi hagué un desconeixement general del castellà oral. Pel que fa a l'àmbit eclesiàstic, els edictes i pastorals d'ús general o que afectaven el poble, eren escrits en català. **Els jesuïtes** foren els més aferrissats partidaris de la castellanització, en canvi els **franciscans** van mantenir una notable lleialtat lingüística.

Siguí com sigui els edictes i decrets se succeïren també al llarg dels segles XIX i part del XX, malgrat la Renaixença, fins a enllaçar en la clatellada definitiva per propera, del franquisme amb el conseqüent allau immigratori tant de treballadors com de funcionariat que

exigien amb el crit de guerra de *hable en cristiano!* la nostra reblada submissió. Com en un joc de l'oca del dimoni, hem anat de monarca en monarca i de mal en pitjor. Encara recordo les paraules de l'últim dient, pels mitjans de comunicació, que la llengua catalana no havia estat mai reprimida (ignorància o mala fe?). Hem tingut pocs moments de respir: constitució de 1812, 1ra República 1874, 2ona República 1931 ...sempre al marge de les monarquies castellanes, però mai hem repetit la normalitat que a tots nivells es respirava durant l'època medieval -moments en què se situa també la nostra època d'or literària i que estàvem governats pels comtes-reis catalans-. Les constatacions del **II Congrés Internacional de la Llengua Catalana** celebrat el 1986 diu pel que fa a la *sociologia de la llengua*, apartat 1.1.: *L'animadversió sistemàtica a la llengua catalana per part dels estats espanyol i francès* (referència al Rosselló) *ha estat secularment i continua essent, malgrat els canvis recents, la principal amenaça a la continuïtat històrica de la comunitat lingüística.*

Actualment en plena democràcia, quan el català és una matèria de l'ensenyament, quan és *protegit* per les lleis (Constitució i Estatut), quan fins i tot s'ha dictat una llei específica de protecció de la llengua (la Llei de Normalització Lingüística), constatem, decebuts, que ja no és la llengua preferent del poble en un percentatge important. Hi ha barris que no arriba al 25%.

Segons la sociolingüística -disciplina que aplega els estudis més recents sobre la relació entre llengua i societat- dos dels aspectes fonamentals en el procés de normalització d'una llengua són:

La recuperació d'una estructura política i de poder que permeti a la comunitat recuperar la capacitat de prendre decisions de cara a dirigir el seu futur sense dependre de factors aliens. Una característica comuna a totes les normalitats reeixides: txec, eslovà, polonès...és l'exercici d'una notable capacitat de poder.

En segon lloc:

La implicació de la societat serà la clau de l'èxit de qualsevol procés de normalització. Aquest procés passa per modificar hàbits i rutines, prejudicis i manipulacions de tota mena. Res ni ningú no poden substituir l'esforç i la decisió dels parlants d'una llengua per convertir-la en instrument central de les seves comunicacions i contribuir d'aquesta manera a veure i entendre la diversitat humana.

Segurament que estaríem d'acord a acceptar que tots dos punts és complementen i que són imprescindibles. El segon donaria tema per a un altre article. Pel que fa al primer potser ja és hora, els catalans, d'afinar el consens i frenar aquesta diàspora que ara per ara amenaça el nostre futur com a comunitat històrica.

DONES DE SERVIR

Llegia fa uns pocs dies un article que feia esment el que el Dr. Antonio Guijarro ha vingut en anomenar la síndrome de la padrina esclava i descrit com l'esgotament de les padrines per sobre esforç físic i emocional produït per l'excés de responsabilitats pròpies de les mestresses de casa en actiu.

La padrina de abans, tenia un paper molt diferent del que actualment se li dóna, era en part dipositària del saber i les tradicions populars, eren quelcom similar a una mena de doctores *honoris causa* i ocupaven el punt més alt de l'estructura piramidal familiar, pel que fa als temes domèstics, a més rebien les experiències de les noves generacions i actuaven com a autèntiques guardianes de la tradició, pel que fa a multitud d'aspectes molt propers a la persona: les cures d'urgència, la gastronomia, les relacions amb les altres branques de la família, el vestit, la neteja etc. La majoria sempre tenien alguna història que recolzava els seus arguments en favor i sobre tot en contra de segons quines iniciatives.

Per contra, les padrines actuals han d'anar demanant perdó als seus fills i filles per no haver assolit un nivell d'estudis com el dels seus fills i la seva opinió serveix de ben poc, si realment hi ha temps per a escoltar-la, doncs la posició de les noves generacions està molt més propera a la crítica que no pas del respecte, son persones acostumades a donar-ho tot per no res i el fet d'haver-ho donat tot des de sempre és l'origen de tots els seus mals, doncs els seus fills volen continuar aquest estatus que varen assolir i que significa tenir una persona a la seva disposició les hores del dia que convé i a més a més gratis.

La majoria d'aquests fills i filles a ben segur firmarien al moment si algú els presentés qualsevol document en contra del treball dels infants al tercer món i no diguem el sarau que serien ben capaços d'organitzar davant qualsevol proposta que pogués significar un augment en la fixació de l'edat de jubilació voluntària i no diguem obligatòria o del temps que han de dedicar al seu treball, però no tenen cap mena de problema no només en tolerar si no en afavorir una situació en la que hi ha persones que han de continuar treballant en la cura dels seus nets un dia si i l'altre també i que no tenen cap més salari que una gratificació consistent en la por de perdre l'afecte dels seus fills o en esdevenir éssers inútils com andròmines que acaben arraconades pel silenci i l'oblit.

La incorporació de la dona al món del treball, que en part ha permès un augment considerable dels bens de consum i la possibilitat real d'accedir fins i tot a un

habitatge digne ha estat possible en molts de casos gràcies a tenir coberta la reraguarda domèstica amb una persona que saben que farà les coses d'una forma que ja coneixen i sense gaires canvis no volguts i a més sense estones perdudes. Fan la feina de l'estat i així aquest s'estalvia de fer llars d'infants i en alguns casos fan la tasca de la dona de fer feines i així els seus fills poden anar tornant els préstecs o anar de vacances a un indret més llunyà.

Algunes d'aquestes tasques son compartides amb els seus marits però aquests solen tenir més alternatives d'oci mentre que per a les dones és gairebé una obligació social, per la qual cosa són del tot incapaces moralment de negar-se a col·laborar. Aquestes han estat unes generacions de dones especialment maleïdes, una guerra les va privar d'una part important (o de tota la seva infantesa) la fam i la misèria de la postguerra els hi va prendre l'adolescència, les que van rebre l'educació del règim nacionalsindicalista els hi va dificultar (sinó privar) de gaudir del seu cos i d'incorporar-se al mercat laboral i per això han continuat com dependents (econòmicament i afectivament dels seus marits).

Fins als anys 70 la solidaritat intergeneracional les assegurava que les següents generacions (bàsicament les dones) els hi posaria a l'abast les cures necessàries fins a la fi dels seus dies, però ara, moltes no tenen una pensió de jubilació que els hi permeti pagar una estada en una residència i depenen de què el nivell d'ingressos i de prioritats dels seus familiars inclogui pagar alguna mena de suport. També és cert que ara tenen la seva tasca més facilitada per eines i que algunes han fet més quilòmetres a partir de 60 anys que no pas en els seixanta anys primers, però el que ha guanyat amb comoditat material ho ha perdut amb escreix amb comunicació afectiva

Sembla, com passa molt sovint, una de les causes del problema serà la solució. Les dones d'avui, treballen en major proporció que abans i per això tindran a partir de la seva jubilació, garantits un ingressos suficients (si el sistema de pensions no fa figa, que també és possible) i per això ja no dependran dels seus fills i nets i a més el haver tingut una feina aliena a la llar les haurà fet veure que la seva realització personal no depèn només del que hagin sabut donar a les seves famílies i per això no entraran tant fàcilment en aquest joc, però fins llavors millor que l'INERSO vagi organitzant viatges que els hi permetin recarregar les piles i així els fills i nets anirem més ben servits.

Felip II

LES VELLES FOTOS D'ARTESA

PELEGRINATGE DE LA VERGE DE LOURDES A ARTESA, 25 I 26 DE MAIG DE 1958

Per Josep Gallart

En el número anterior de la revista La Femosa vàrem parlar del pelegrinatge de la Verge de Fàtima a Artesa, en aquesta ocasió us volem parlar del pelegrinatge de la Verge de Lourdes al nostre poble esdevingut els dies 25 i 26 d'abril de 1958.

El pelegrinatge de la Verge de Fàtima de l'any 1948, tal com dèiem, va estar promogut i organitzat pel Consell Diocesà dels joves d'Acció Catòlica i per les autoritats eclesiàstiques del bisbat de Lleida, en canvi el de la Verge de Lourdes va anar a càrrec del Consell Diocesà de les noies d'Acció Catòlica, amb mossèn Jerónimo Ortiz, el seu consiliari, enfront del moviment. Es volia repetir l'experiència anterior de passejar, per part de les noies, en aquesta ocasió la Verge de Lourdes pelegrina pel bisbat, en un intent de regressió a una etapa passada marcadament nacionalcatòlica, tot intentant despertar el fervor marià de la diòcesi de Lleida i el sentiment religiós dels pobles, aprofitant l'efemèride del centenari de les aparicions de la Verge a Santa Bernardeta.

El primer pas que es va fer va ser la d'adquirir la imatge de la Verge per 3.200 ptes. i després es programà l'itinerari, es marcaren dues etapes, la primera del 23 d'abril al 7 de juny i la segona del 20 de setembre al 6 de desembre. En la primera es visitaren pobles del Segrià, les Garrigues, els Monegres i la vall del Cinca; en la segona els de la zona de la Noguera, Segrià i Pla d'Urgell i, per manca de temps, no es visitaren els pobles de la Ribagorça. El primer poble que es visità va ser Alcarràs i es va tancar la ruta a Lleida. Els actes es repetien en cada poble on la Verge hi restava dos dies, l'arribada al vespre, rebuda i processó de la imatge pel poble a la llum de les torxes fins a l'església cantant l'Ave de Lourdes, missa de mitjanit, vetlla nocturna resant rosaris i cantant; de matinada Rosari de l'Aurora pels carrers, després missa de comunió pels que no hi havia pogut assistir la nit anterior. Actes especialitzats per nens, joves i matrimonis i, per últim, benedicció dels malalts, acomiadament del poble i acompanyament fins al poble següent.

No cal dir que, com en el cas del pelegrinatge de la Verge de Fàtima, en tots els pobles es produïren rebudes multitudinàries; es guarniren els carrers amb arcs triomfals i enramades de benvinguda. S'engalanaren les finestres i els balcons amb flassades, domassos i banderes i també es produïren demostracions de religiositat i fervor marià. Tot i que es comencen a escoltar queixes d'alguns fidels que ho consideraren un acte extern, massiu i sense contingut seriós.

La Verge de Lourdes va arribar a Artesa de Lleida, procedent de Puigverd, el dia 25 de maig al vespre, acompanyada per molts veïns del poble veí. Els carrers i les cases estaven guarnits per l'esdeveniment, organitzant-se tot seguit la processó nocturna pels carrers del poble fins a l'església, on va tenir lloc la missa de mitja nit, l'adoració i la vetlla, actes que es van desenvolupar amb la presidència de les autoritats locals. L'endemà, dia 26, a primera hora es va celebrar el Rosari de l'Aurora; després la missa de comunió i tots els actes específics pels joves, nens i matrimonis fins a la partida de la imatge cap a Aspa, viatge en què va estar acompanyada per molts fidels artesencs, que s'hi desplaçaren en remolcs i camions guarnits amb flors, enramades i cintes. Així mateix des de la parròquia, amb aquest motiu, es varen editar un fulletons amb uns goigs a la Verge compostats per mossèn Anton Bernat.

Testimoni gràfic d'aquest pelegrinatge de la Verge de Lourdes pel nostre poble són un bon nombre de fotografies que ens han estat cedides per Dolors Gallart, Mª José Cots, Nuri Ané, Ventura Bellmunt, Rosita Gallart, Carme Mor, Dolors Berengué, Sussi Costafreda, Mercè Olomí, Gregori Solé, als quals donem les gràcies. Unes imatges que a més del seu interès com a document històric de l'esdeveniment, ens donen informació sobre els carrers i cases del poble i sobre les persones (vestimentes, pentinats, etc).

Carrer del Castell guarnit amb motiu del pelegrinatge de la Verge de Lourdes

Mossèn Anton J.M. Jové i J.A. Oro a l'arribada de la Verge

Aspecte del carrer Casteldans per la processó

La Verge al seu pas pel porxo de la Vileta

La Verge de Lourdes portada per Eugeni Porqueras, i ?, al costat esquerre de la imatge podem veure el doctor Jaume Cots i a la dreta Josep M^o Jové (Cal Piga).

Mossèn Anton, amb les autoritats locals (Eugeni Porqueras, Salvador Jové i Pere Olomi) i el doctor Jaume Cots pel carrer del Castell.

La Verge de Lourdes al presbiteri del l'església.

La Verge de Lourdes portada per Josep Montoy i Ventura Bellmunt

La Verge de Lourdes en primer terme i al seu darrere les autoritats locals.

Els membres del consistori en el banc presidencial al presbiteri de l'església, d'esquerra a dreta Josep Gallart (Cal Ballet), Josep Mª Jové (Cal Piga), ?, Eugeni Porqueras, Salvador Jové (Cal Jové), Pere Olomí (Cal Peretet) i Ramon Gallart (Cal Gallardet).

La Verge portada per Tresina Besora (Centre Imatge)

La Verge de Lourdes portada per Núria Ané i Tresina París

La processó pel carrer del Castells, la imatge de la Verge és portada per R. Serra i Rl. Gallart.

La Verge portada per Carme Mor (Cal Virola)

La processó pel carrer de la Bassa.

La Verge portada per Dolors Berengué, R. Serra i R. Gallart.

Aspecte de la processó diurna pel carrer del Castell, en primer pla de la imatge d'ésquerra a dreta: B. Carrera, Tresita Solé, ? i Eugeni Porqueras.

Aspecte d'un remolc, carregat de noies, preparat per acompanyar la imatge de la Verge de Lourdes cas a Aspa.

Telèfons i horaris d'interès

Ajuntament: 167162
 Assistent social: dimecres alterns, 973167315
 Correus: dilluns a divendres, 8-10 h, dissabte 8-9 h
 Farmàcia: 167204
 Biblioteca: dimarts i dijous de 6 a 8 de la tarda

Metge: 167291
 Metge urgències: Dies feiners: 15 h – 8 h i els festius tot el dia 973 142029 / 973 142033
 Museu: Hores convingudes (Ajuntament)
 Taxi: 167325

Horari dels autobusos que paren a Artesa				
LLEIDA a ARTESA			ARTESA a LLEIDA	
De dilluns a divendres				
11 h		Matí	7 h 10 min	
12 h			8 h 10 min	Cogul
13 h 15 min	Albagés - Cogul			8 h 20 min ESO
			9 h 40 min	
			12 h 10 min	
3 h	Durant el curs	Tarda	3 h 30 min	
4 h	Durant el curs		4 h 15 min	Cogul
6 h 30 min			4 h 30 min	
7 h 30 min	Albagés - Cogul			
8 h 30 min				

SOLUCIONS DELS MOTS ENCREUATS:

Horizontals. 1. Escalfallits. 2. Narco. Falder. 3. Afaitar. UarT. 4. Matronímic. A. 5. Ori. Pecar. S. 6. Rics. Rareses. 7. A. Upar. R. CTE. 8. Dilapidada. C. 9. Inanitat. Nia. 10. SC. Da. Ixent. 11. Sisa. Univers. 12. Astúcia. Ària.

Verticals. 1. Enamoradissa. 2. Safari. Incís. 3. Cratícula. ST. 4. AciR. Spandau. 5. lotòP. Àpia. C. 6. F. AnerriT. Ui. 7. Àfrica. Dàina. 8. La. Marratxí. 9. Lluiré. D. Eva. 10. IdaC. Scanner. 11. Ter. Set. ItrI. 12. Srta. Seca. Sa.

